

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Katarina Štular

**medijske reprezentacije domobranske prisege v slovenskih
časnikih leta 1944**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana 2007

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Katarina Štular

Mentorica: izr. prof. dr. Karmen Erjavec

Somentorica: asist. dr. Maruša Pušnik

**MEDIJSKE REPREZENTACIJE DOMOBRANSKE
PRISEGE V SLOVENSКИH ČASNIKIH LETA 1944**

DIPLOMSKO DELO

Ljubljana 2007

Tistim, ki nikoli niso nehali verjeti vame!

MEDIJSKE REPREZENTACIJE DOMOBRANSKE PRISEGE V SLOVENSKIH ČASNIKIH LETA 1944

Junija 1942 so bile ustanovljene vaške straže, ki so pomenile začetek oborožene protikomunistične akcije. Domobranstvo se je sprva razvilo v ljubljanski pokrajini. Na čelu ljubljanske operativne cone je bil tedaj Leon Rupnik. Domobranske enote so pod njegovim vodstvom nastale 23. septembra 1943. Domobranska prisega pa se je zgodila na Hitlerjev rojstni dan, 20. aprila 1944. Kritična diskurzivna analiza 33-ih prispevkov o domobranski prisegi, ki so bili objavljeni v časnikih *Slovenec*, *Jutro*, *Ljudska pravica* in *Slovenski poročevalec*, je pokazala, da so časniki dogodek upovedovali povsem na različne načine. Vzrok temu je različna ideološka usmerjenost časnikov, saj mediji ne zrcalijo realnosti, ampak jo konstruirajo v skladu z ideološkimi in drugimi predpostavkami. Med analiziranimi časniki *Ljudska pravica* in *Slovenski poročevalec* o domobranski prisegi in o domobranstvu nasploh pišeta najbolj odklonilno, saj je oba časnika umerjala Komunistična partija Slovenije, medtem ko katoliški *Slovenec* in liberalno *Jutro*, ki sta bila pod cenzuro okupatorja, pri upovedovanju dogodka uporabljata besede in besedne zveze s pozitivno konotacijo.

Ključne besede: *medijski diskurz, reprezentacije, ideologija, kritična diskurzivna analiza, domobranstvo.*

MEDIA REPRESENTATIONS OF HOME GUARD OATH IN SLOVENIAN NEWSPAPERS IN THE YEAR OF 1944

In June of 1942, village guards, which meant the beginning of armed anticommunist initiative, were founded. Home guard initially developed in Ljubljana's province. Leon Rupnik was the general of Ljubljana's operative zone at the time. Under his command home guard units were formed on September 23, 1943. Home guard oath occurred on Hitler's birthday, April 20, 1944. Critical discursive analysis of 33 journalistic texts, concerning home guard oath, that were published in newspapers *Slovenec*, *Jutro*, *Ljudska pravica* and *Slovenski poročevalec*, showed that the newspapers discussed the event in completely different manners. The reason for this is of course the fact that ideological orientations of the printed media differed. The mass media does not introduce events as they are, but rather represents them, with which they create certain concepts and prejudices. That is also how the construction of media discourse, through which most readers adopt the representations and internalize them, occurs. Among all the analyzed newspapers, *Ljudska pravica* and *Slovenski poročevalec* are the most declinatory when writing about home guard oath and home guard in general as both newspapers were controlled by Slovene Communist Party, while catholic *Slovenec* and liberal *Jutro*, censored by the occupier, use only positive connotations while describing the event.

Key words: *media discourse, representations, ideology, critical discourse analysis, home guard.*

KAZALO

1. UVOD	9
2. REPREZENTACIJA, DISKURZ IN IDEOLOGIJA	11
2.1 REPREZENTACIJA.....	11
2.1.1 OD REPREZENTACIJE K DISKURZU	12
2.2 DISKURZ	12
2.2.1 MEDIJSKI DISKURZ	13
2.2.2 NOVINARSKI DISKURZ	14
2.3 IDEOLOGIJA	15
2.3.1 OD DISKURZA K IDEOLOGII	16
2.3.2 IDEOLOGIJA IN MEDIJI	17
3. ZGODOVINSKO OZADJE	19
3.1 OKUPACIJA IN RAZKOSANJE SLOVENIJE V 2. SVETOVNI VOJNI.....	19
3.2 NARODNOOSVOBODILNI BOJ IN REVOLUCIJA	20
3.3 KAPITULACIJA ITALIJE IN SLOVENSKA DOMOBRANSKA VOJSKA	23
4. SLOVENSKO DOMOBRANSTVO	25
4.1 ZAČETKI DOMOBRANSTVA.....	25
4.2 IDEOLOGIJA DOMOBRANSTVA	26
4.3 PODOBA IN POLOŽAJ DOMOBRANSTVA.....	29
4.4 DOMOBRANSKA PRISEGA.....	30
4.4.1 POTEK PRISEGE	31
4.5 USODA DOMOBRANSTVA	34
5. MEDIJSKE RAZMERE MED 2. SVETOVNO VOJNO	35
5.1 ČASOPISJE POLITIČNOKATOLIŠKEGA IN LIBERALNEGA TABORA	36
5.1.1 SLOVENEK	36
5.1.2 DOMOLJUB	36
5.1.3 JUTRO	37
5.1.4 SLOVENSKI NAROD.....	37
5.1.5 SLOVENSKO DOMOBRANSTVO.....	37
5.2 ČASOPISJE NARODNOOSVOBODILNEGA BOJA (NOB).....	37
5.2.1 ČASOPISJE OF	38
5.2.1.1 SLOVENSKI POROČEVALEC	38
5.2.1.2 OSVOBODILNA FRONTA.....	38
5.2.2 ČASOPISJE KPJ.....	38
5.2.2.1 LJUDSKA PRAVICA	39
5.2.2.2 DELO	39
5.2.3 ČASOPISJE NOV IN POS	39
5.2.3.1 PARTIZANSKI DNEVNIK	39
5.2.3.2 SLOVENSKI PARTIZAN.....	40
6. METODOLOŠKI OKVIR ANALIZE	41
6.1 ZNAČILNOSTI KRITIČNE DISKURZIVNE ANALIZE	41
6.2 DIMENZIJE KRITIČNE DISKURZIVNE ANALIZE.....	42
6.3 KRITIČNA DISKURZIVNA ANALIZA MEDIJSKEGA DISKURZA	43

6.4 ANALIZA DISKURZIVNIH DOGODKOV	44
6.4.1 TEKST	44
6.4.2 DISKURZIVNA PRAKSA	44
6.4.3 DRUŽBENA PRAKSA	45
6.5 ANALIZA DISKURZIVNEGA REDA	45
6.6 VZOREC IN NAMEN ANALIZE	46
7. ANALIZA NOVINARSKIH PRISPEVKOV V SLOVENCU, JUTRU, LJUDSKI PRAVICI IN SLOVENSKEM POROČEVALCU	47
7.1 PROSTOR, NAMENJEN POROČANJU O DOMOBRANSKI PRISEGI.....	47
7.1.1 SLOVENEK	47
7.1.2 JUTRO	50
7.1.3 LJUDSKA PRAVICA	51
7.1.4 SLOVENSKI POROČEVALEC	52
7.2 SEMANTIČNA ANALIZA.....	52
7.2.1 MIKORAVEN: IZBOR JEZIKOVNIH SREDSTEV	52
7.2.1.1 OZNAČEVALCI DOMOBRANSKE PRISEGE	53
7.2.1.2 OZNAČEVALCI DOMOBRANCEV	56
7.2.1.3 OZNAČEVALCI HITLERJA	59
7.2.1.4 OZNAČEVALCI SLOVENSKE ZASTAVE.....	61
7.2.1.5 RETORIČNI TROPI.....	63
7.2.1.5.1 RETORIČNI TROPI V ANALIZIRANIH NOVINARSKIH BESEDILIH	64
7.2.2 MAKORAVEN: IZPELJAVA MAKROPROPOZICIJ	67
7.3 DISKUSIJA	70
8. SKLEP	72
9. SEZNAM LITERATURE.....	75
9.1 BIBLIOGRAFSKI PREGLED ČASOPISNIH PRISPEVKOV	79

SEZNAM SLIK IN TABEL

SLIKA 4.3.1: Domobranski grb.....	29
SLIKA 4.4.2: Domobranska prisega.....	30
SLIKA 6.2.3: Dimenzije diskurza in diskurzivna analiza	42
TABELA 7.2.1.1.1: Poimenovanje domobranske prisege v časopisih <i>Slovenec</i> , <i>Jutro</i> , <i>Ljudska pravica</i> , <i>Slovenski poročevalec</i>	53
TABELA 7.2.1.2.2: Poimenovanje domobrancev v časopisih <i>Slovenec</i> , <i>Jutro</i> , <i>Ljudska pravica</i> , <i>Slovenski poročevalec</i>	56
TABELA 7.2.1.3.3: Poimenovanje Adolfa Hitlerja v časopisih <i>Slovenec</i> , <i>Jutro</i> , <i>Ljudska pravica</i> , <i>Slovenski poročevalec</i>	59
TABELA 7.2.1.4.4: Poimenovanje slovenske zastave v časopisih <i>Slovenec</i> in <i>Jutro</i>	61

SEZNAM KRATIC

CK KPS	Centralni komite Komunistične partije Slovenije
KP	Komunistična partija
KPJ	Komunistična partija Jugoslavije
KPS	Komunistična partija Slovenije
NOB	Narodnoosvobodilni boj
NOV	Narodnoosvobodilna vojska
OF	Osvobodilna fronta
PIF	Protimperialistična fronta
POS	Partizanski odredi Slovenije
SNOO	Slovenski narodnoosvobodilni odbor
VOS	Varnostno-obveščevalna služba
KDA	Kritična diskurzivna analiza

1. UVOD

Prisegam pri Vsemogočnem Bogu, da bom zvest, hraber in svojim nadrejenim pokoren, da bom v skupnem boju z nemško oboroženo silo, stoječo pod poveljstvom vodje Velike Nemčije, SS čet in policije, proti banditom in komunizmu kakor tudi njegovim zaveznikom, vestno izpolnjeval svoje dolžnosti za svojo slovensko domovino kot del svobodne Evrope. V tem boju sem pripravljen žrtvovati tudi svoje življenje. Tako mi Bog pomagaj (Lešnik in Tomc 1995: 170)!

S temi besedami so na Hitlerjev 55. rojstni dan, 20. aprila 1944, prisegli slovenski domobranci. Zavezali so se, da se bodo borili proti partizanom in njihovim domačim zaveznikom ter proti vsem tistim, ki so kakorkoli podpirali partizane (Željeznov 1980: 238). Predvidevam lahko, da so to zaprisego štiri slovenski časniki (*Slovenec*, *Jutro*, *Ljudska pravica* in *Slovenski poročevalec*), ki so izhajali v takratnem obdobju in pripadali različnim ideološkim pozicijam, reprezentirali na poseben način. Ugotoviti, kakšna je ta reprezentacija, bo ključni namen tega diplomskega dela. Omenjene časnike sem izbrala, ker so bili tedaj najpomembnejši, hkrati pa so bili tudi ideološko drugače usmerjeni. *Slovenec* je bil osrednji katoliški dnevnik v Ljubljanski pokrajini, poudarek njegovega publicističnega programa je bil predvsem na blaginji kmečkega ljudstva (Vatovec 1969: 27). *Jutro* je bil osrednji slovenski liberalni dnevnik (Bajec 1973: 40), *Slovenski poročevalec* pa najpomembnejši časopis, ki je postal simbol OF (Amon 2000: 15). *Ljudska pravica* je med drugo svetovno vojno nadaljevala vlogo časnika *Delo* in veliko prispevala k širjenju Komunistične partije v Sloveniji (Amon 2000: 17).

V diplomski nalogi bodo proučeni odmevi na domobransko prisego v omenjenih časopisih. Predvidevam lahko, da sta časnika *Ljudska pravica* (organ komunistične partije Slovenije) in *Slovenski poročevalec* (informacijski vestnik Osvobodilne fronte) o domobranski prisegi pisala precej odklonilno in negativno, medtem ko sta katoliški *Slovenec* in liberalno *Jutro* zaradi cenzure okupatorja in svoje ideološke usmerjenosti o istem dogodku pisala zelo zavzeto in pozitivno. Pisanje časopisov bo primerjano med seboj. Zanimalo me bo, ali obstaja kakšna razlika v pisanju o domobranski prisegi med časnikoma *Slovenec* in *Jutro* ter med *Slovenskim poročevalcem* in *Ljudsko pravico*.

V diplomski nalogi bom preverila dve tezi:

- Časniki *Slovenec*, *Jutro*, *Ljudska pravica* in *Slovenski poročevalec* so dogodek 20. aprila 1944 upovedovali na povsem različne načine. Glede na ideološke tendence časnikov sta *Slovenec* in *Jutro* o njem pisala pozitivno in ga označevala kot 'boj proti komunizmu', medtem ko sta *Ljudska pravica* in *Slovenski poročevalec* dogodek označila kot nekaj negativnega, kot 'zaščito interesov velike Nemčije'.
- Časnika *Slovenec* in *Jutro* sta zaradi cenzure okupatorja in ideološke usmerjenosti dogodku posvetila največ pozornosti, saj sta imela do njega tudi zelo pozitiven odnos. Na domobransko prisego sta bila zelo ponosna in sta o njej pisala kot o svečanem, veličastnem dogodku.

Tezi bom preverila s pregledom sekundarne literature, s pomočjo katere bom v prvih poglavjih naloge opredelila osnovne teoretske pojme in koncepte, z zgodovinsko-primerjalno metodo in s kritično diskurzivno analizo, ki je učinkovita metoda za analizo reprezentacij v medijskih besedilih.

Najprej se bom osredotočila na tiskane medije, njihov medijski diskurz, reprezentacijo ter vlogo ideologije v njih.

V drugem delu sledi pogled, kako je nastalo slovensko domobranstvo, kakšna je bila njegova ideologija in podoba. Nato bom pod drobnogled vzela domobransko prisego in proučila njene elemente. Tretji del bo označil medijske razmere med drugo svetovno vojno. Omejila se bomo predvsem na tiskane medije, več pozornosti pa namenila tistim časnikom, ki so igrali pomembno vlogo v času, ki ga obravnavam.

S pomočjo kritične diskurzivne analize bom analizirala novinarske prispevke o domobranski prisegi. Osredotočila se bom na prostor, ki je bil namenjen poročanju o dogodku, nato pa izvedla še semantično analizo izbranih prispevkov na mikroravni in na makroravni. Pozorna bom tudi na retorične trope v analiziranih besedilih.

2. REPREZENTACIJA, DISKURZ IN IDEOLOGIJA

V tem poglavju bo sledila podrobnejša opredelitev diskurza in nato še medijskega diskurza, ki je po mnenju Erjavčeve in Volčičeve (2006: 305) prizorišče za produkcijo in razpršenost ideologije. Za lažjo opredelitev pojmov pa moram najprej na kratko opredeliti reprezentacijo in jo povezati z diskurzom.

V nadaljevanju poglavja se bom posvetila tudi pojmu ideologija, saj je ta tesno povezana z medijskim diskurzom: »Primarne funkcije ideologij v družbi, tako kot na primer prikrivanje, manipulacija itd., so v večini diskurzivne družbene prakse. Seveda to ne pomeni, da se ideologije izražajo samo skozi jezik; vsekakor pa je očitno, da raba jezika, poleg drugih družbenih praks, igra pomembno vlogo v reprodukciji ideologij« (Van Dijk v Erjavec in Volčič 2006: 303).

2.1 REPREZENTACIJA

Ko govorimo o reprezentaciji, govorimo o načinu oz. procesu predstavitve dogodkov drugim. Reprezentacija je po mnenju Stuarta Halla (1997: 35) pomemben del procesa, v katerem člani iste kulture proizvajajo pomene in si jih izmenjujejo. Omenjeni proces se dogaja z uporabo jezika, znakov in podob, ki predstavljajo določene stvari.

Reprezentacija je torej povezava med miselnimi koncepti in jezikom, ki omogoča, da govorimo o realnem svetu objektov, ljudi ali dogodkov oziroma imaginarnih svetovih izmišljenih objektov, ljudi in dogodkov (Hall 1997).

Hall (2004: 37) pravi, da obstajata dva sistema reprezentacije, ki sta med seboj povezana. Prvi je sistem, ki omogoča ustvarjanje pomena. V njem predmeti, ljudje in dogodki korelirajo z vrsto konceptov oziroma z vrsto duševnih reprezentacij, ki jih imamo v glavi. Sistem je torej sestavljen iz različnih načinov razvrščanja konceptov.

Drugi sistem reprezentacije je po Hallovem mnenju (2004: 39) jezik, ki sestavlja urejeni sistem znakov in sodeluje v splošnem procesu konstruiranja pomena.

Hall pravi, da različne pomene reproducirajo tudi mediji, ki imajo v dobi množičnih komunikacij zaradi tehnologije in globalnega značaja zelo velik vpliv pri produkciji pomenov (Hall 1997: 24).

2.1.1 OD REPREZENTACIJE K DISKURZU

Hall (2004: 65) med konstruktivističnimi teorijami najbolj izpostavi Foucaultov diskurzivni pristop k obravnavi reprezentacije. Foucault ni proučeval jezika, temveč diskurz. Razvil je pojem diskurza kot sistema reprezentacije, ki poleg jezika vključuje še prakse. Diskurz tako vpliva na način, kako se ideje uresničujejo v praksi, poleg tega pa opredeljuje še način govorjenja, pisanja in obnašanja v povezavi z določeno temo.

Foucault je tako reprezentacijo, diskurz in t. i. 'resnico' postavil v zgodovinski kontekst. Avtor diskurzivnega pristopa k obravnavi reprezentacije namreč trdi, da diskurz v vsakem obdobju proizvaja slike znanja, objekte, subjekte ter prakse znanja, ki se radikalno razlikujejo med obdobji, pri čemer pa ni nujno, da med temi obdobji obstaja neka kontinuiteta. Nekateri teoretiki so zato Foucaultu očitali, da je skušal v koncept diskurza zajeti preveč stvari (Hall 2004: 67).

2.2 DISKURZ

Diskurz je način izražanja, ki daje pomen izkušnjam z določene perspektive. Ožje gledano je diskurz torej raba jezika na določenem področju (Erjavec in Poler Kovačič 2007: 17).

Fiske (1987: 14, 15) diskurz pojmuje kot jezik ali sistem reprezentacije, ki se je razvil z namenom kroženja pomenov o pomembnih družbenih temah. Po njegovem mnenju je diskurz »... /d/ružbeno dejanje, ki lahko pospešuje ali zavira dominantno ideologijo, prav zato pa ga velikokrat označujemo kot diskurzivno prakso« (Fiske 1987: 15).

Diskurz je po mnenju Foucaulta (1991) proizvodnja vednosti prek jezika in tako tudi konstruira temo, opredeli in proizvaja objekte našega vedenja, obvladuje načine, na katere smo o določeni stvari sposobni govoriti. Diskurz torej ni omejen na sistem znakov, na jezik in besede. »Diskurz ni krožišče stvari in besed, nejasna zasnova stvari, izrečena, vidna in pisana veriga besed« (Foucault 2001: 54). Diskurz tvorijo strukture in pravila, ki so gonilna sila v nastajanju besedil in izjav ter niso zgolj jezikovna, čeprav se izražajo skozi jezik. Diskurz je torej praksa, ki jo določajo podobno urejene izjave ali določenim

pravilom podrejene izjave, ki jih diskurz povratno spreminja in tako ustvarja nove subjekte in vedenja, ki spet vplivajo na pravila igre in oblikujejo diskurz (prav tam).

Norman Fairclough (1995: 54), utemeljitelj kritične diskurzivne analize, diskurz opredeli kot družbeno prakso, ki se je pojavlja v besedilih, govoru ali drugih semioloških sistemih oz. drugih diskurzivnih dogodkih. Fairclough razlikuje med diskurzivnimi in nediskurzivnimi družbenimi praksami, ki so po njegovem mnenju v dialektičnem odnosu. Nediskurzivna družbena praksa zanj pomeni gradnja ceste, značilen primer diskurzivne prakse pa je zanj novinarstvo. Diskurz je torej družbeno konstruiran, saj ga poleg diskurzivnih dogodkov oblikujejo tudi nediskurzivne prakse, torej so različni konteksti in institucije, v katerih ti diskurzivni dogodki nastajajo. Fairclough (prav tam) je prepričan, da je diskurz konstitutiven, saj oblikuje vedenje, identitete in družbene odnose.

Diskurzi so hkrati vključevalni in izključevalni, saj določajo, kaj se sme reči ali storiti glede na določene pojavnosti ter kako se to sme reči ali razmišljati. Diskurzi rganizirajo načine, kako mislimo o nekem fenomenu, in načine, kako se s fenomeni ukvarjamo (Erjavec in Poler Kovačič 2007: 17).

Diskurz torej ni sestavljen le iz jezika, ampak iz določenih institucionalnih in organizacijskih praks, tj. diskurzivnih praks. Tvorijo ga torej diskurzivne formacije ali konstrukcije, tj. skupine med seboj povezanih trditev o subjektu, ki določajo pomen, značilnosti in odnos do drugih diskurzivnih formacij (Erjavec in Poler Kovačič 2007: 18).

2.2.1 MEDIJSKI DISKURZ

Medijski diskurz je v tem diplomskem delu obravnavan kot ena od petih oblik diskurza, ki jih opredeljuje Van Dijk (1993), ki poleg medijskega obravnava še politični, akademski, podjetniški in izobraževalni diskurz kot ključne diskurze sodobne družbe. Pojem medijskega diskurza bo v okviru diplomskega dela torej umeščen predvsem znotraj kritične diskurzivne analize.

Medijski diskurz je, kot smo že omenili, prizorišče za produkcijo in difuzijo ideologije (Erjavec in Volčič 2006: 305). Predstavljanje resničnosti prek medijskega diskurza ni resničnost sama po sebi, ampak je to resničnost ustvarjena s sistemom znakov v povezavi z družbeno strukturo. Po mnenju Pušnikove (1999: 796) pa je medijski

diskurz del državotvorja in je kot pomemben 'oblikovalec realnosti' tudi pomemben konstruktor nacionalnih identitet.

Medijski diskurz po mnenju Halla (2004: 35) proizvaja in posreduje pomene družbene resničnosti prek jezika, ki ga uporablja v reprezentacijah. Pomen sveta je tako odvisen od konceptov in podob, prek katerih mediji predstavljajo svet.

O pomembnosti jezika v medijskem diskurzu govori tudi Fairclough (1995a: 2), ker po njegovem mnenju mediji s svojo močjo prav prek jezika vplivajo na naša prepričanja, vrednote, znanje, družbena razmerja in identitete.

Vreg (2000: 62) meni, da se v medijskem diskurzu »... /i/zrazito kaže manipulacija z jezikom: sprejeti in vsrkati mora ideologijo in vrednote, ki izražajo partikularne interese kapitala in vladajoče elite.«

Skozi reprezentacije določenih skupin (mi vs. oni) pa se ustvarjajo tudi določene predstave, percepcije in predsodki o družbeni skupini. Skozi medijski diskurz največ bralcev, ki prevzamejo te reprezentacije in jih ponotranjijo, ustvari kognitivne modele reprezentacij 'nas' in 'njih' in zato tudi 'njih' primerja z lastnimi prepričanji in obnašanjem. Prav simbolična moč medijev pa je tista, ki omogoči in pojasni njihovo posebno vlogo v reprodukciji ideologije. Tako kot mediji vplivajo na druge, tudi drugi vplivajo na medije. Ponavadi je to vladajoča elita oz. tisti, ki imajo moč v družbenem sistemu (Van Dijk v Erjavec in Volčič 2006: 305).

Medijski diskurz pa vpliva tudi na to, kako določene ideje uresničujemo v praksi in jih uporabljamo za uravnavanje vedenja drugih. Diskurz tako narekuje načine, kako lahko o temi govorimo, in opredeli sprejemljiv in razumljiv način govorjenja, pisanja in obnašanja (Foucault 1991).

2.2.2 NOVINARSKI DISKURZ

Ker bom v časopisih analizirala tudi novinarski diskurz, ga moram opredeliti posebej. Novinarski diskurz se namreč uresničuje prek množičnih medijev, ki z njim opravljajo svojo – po mnenju številnih teoretikov – najpomembnejšo funkcijo: ljudi oskrbujejo z informacijami (Erjavec in Poler Kovačič 2007: 103). Encabo (v Erjavec in Poler Kovačič 2007: 103) je prepričan, da je poglobitveni cilj množičnih medijev

zagotavljanje različnih informacij in mnenj o temah, »... /k/i so v javnem interesu in poznavanje katerih bo imelo pomembne učinke za vzgojo, izobraževanje in kulturo državljanov ter jim bo hkrati služilo kot izhodišče za oblikovanje njihovih lastnih mnenj o ljudeh in ustanovah.«

Novinarstvo pa vendarle ni le prezentacija novih in uporabnih podatkov. Uresničuje se prek pisanja, govora ali zvoka ter slike, vključuje pa tudi osnovne tipe novinarskih izdelkov: poročilo, reportažo, komentar ali kolumno, intervju in uvodnik. Čeprav so si novinarski izdelki med seboj različni, pa vsak posebej in vsi skupaj tvorijo novinarski diskurz.

Ker novinarji po mnenju Thomsona (v Erjavec in Poler Kovačič 2007: 71) o dogodkih ne morejo poročati objektivno, v novinarskem diskurzu uporabljajo retorične strategije, da bi druge prepričali, naj sprejmejo njihov pogled na dogodke. Novinarstvo tako ustvarja mnenjske izjave, vključene v argumentacijo, ki novinarske prispevke naredijo bolj ali manj berljive, racionalne, opravičljive ali legitimne (Van Dijk v Erjavec in Poler Kovačič 2007: 71).

Po mnenju McNaira (1998: 12) pa novinarski diskurz oblikujejo tudi nekateri družbeni dejavniki: profesionalna kultura, politični pritiski, organizacijske omejitve, tehnološke možnosti, ekonomski pritiski ter taktike in strategije novinarskih virov. Novinarski diskurz tako utrjuje že sprejete norme in vrednote, hkrati pa je tudi pod vplivom omenjenih dejavnikov, zaradi katerih ne more biti (v celoti) neodvisen in objektivni.

2.3 IDEOLOGIJA

Ker bom z analizo besedil v časopisih prepoznavala tudi vpliv vladajoče ideologije na diskurz časopisov, moram opredeliti pojem ideologije.

Ideologija je sklop idej, ki pristransko tvorijo mnenje o družbenem svetu. Njena naloga je, da določene ideje in vrednote v družbi naturalizira in jih s tem prikaže kot samoumevne (Stafford in Branston 2003: 117).

Louis Althusser (1980: 318) meni, da je ideologija sistem predstav, ki obstaja v neki družbi in v njej igra zgodovinsko vlogo. Po njegovem mnenju je v vsaki družbi dana neka

ekonomska dejavnost, politična organizacija in ideološke oblike, ki pričajo o tem, da je ideologija prisotna povsod. Zanj je ideologija organski del vsake družbe in ravno zaradi tega nobena družba ne more preživeti brez sistemov in predstav, torej brez ideologije. Ideologija »... /o/bstaja in nastane z razvijanjem miselnosti, ki se je v danem zgodovinskem obdobju ali trenutku pokazala za najbolj učinkovit okvir obstoječe stvarnosti« (Althusser 1980: 62). Za ideologijo je torej značilno, da ima tako strukturo in da deluje tako, da je nezgodovinska resničnost, se pravi vsezgodovinska, namreč da sta struktura in to delovanje v isti, nespremenljivi obliki navzoča v tistem, čemur pravimo celotna zgodovina (Althusser 2000: 86).

Kritična diskurzivna analiza (KDA) sprejema splošno definicijo ideologije po van Dijk (v Erjavec in Poler Kovačič 2007: 21), ki pravi, da so ideologije sistem idej, zato zavzemajo prostor v simboličnem polju misli in prepričanj, tj. znanja. Ideologije so reprezentacije vidikov sveta, ki prispevajo k oblikovanju in vzdrževanju odnosov, moči, nadzora in izkoriščanja. Ideologije so tudi način razmišljanja, v katerem so v določenem zgodovinskem trenutku eksploativne oblike ali družbene organizacije predstavljene kot znanje, naravne in nujne ali racionalne (Jones v Erjavec in Poler Kovačič 2007: 21).

Ideologije služijo kot legitimacija ali upor proti moči, predstavljajo družbene probleme in kontradikcije. Povezane pa so tudi z rabo jezika, saj so ideologije tipično izražene in reproducirane v jeziku in skozi jezik (Van Dijk v Erjavec in Poler Kovačič 2007: 21).

2.3.1 OD DISKURZA K IDEOLOGIJI

Diskurzi delujejo ideološko, ko tipi praks in diskurzov delujejo v smeri nevtralizacije, da bi vzdrževali neenake odnose moči. Ideologija se namreč izvaja v diskurzu, ki ima največjo moč takrat, ko skozi njega ljudje postanejo del njega oziroma vanj privolijo. S tem ga reproducirajo in utrjujejo, hkrati pa utrjujejo tudi obstoječe odnose v družbi (Fairclough v Kamin 2004: 92).

Diskurzivna dejavnost ima lahko tudi pomembne ideološke posledice, saj lahko z načini reprezentacije stvari in umeščanja ljudi pomaga pri produkciji in reprodukciji neenakih relacij moči med posameznimi družbenimi razredi. Fairclough (1995: 16) je

prepričan, da moramo medijska besedila sicer analizirati kot diskurz, vendar mora biti jezikovna medijska analiza del diskurzivne medijske analize.

Diskurzi poskušajo postati prevladujoči ali hegemonični z omejevanjem drugih, alternativnih diskurzov. Sami sebe imajo za popolno in končno resnico (Erjavec in Poler Kovačič 2007: 23).

2.3.2 IDEOLOGIJA IN MEDIJI

Predpostavka ideologije je, da je množično sprejeta med člani določene družbene skupine in da kroži med somišljeniki, kar se v današnjem svetu učinkovito dogaja prek množičnih medijev. Zato igrajo mediji odločilno vlogo v reprodukciji in širjenju ideologij ter redno obdelujejo gradiva družbenega življenja ter jih vključujejo v skladen ideološki sistem (Erjavec in Poler Kovačič 2007: 26). Ideološko delo medijev je oblikovanje zdravorazumske predstavitve določenih dogodkov in ljudi (Luthar 1998).

Čeprav mediji želijo biti neodvisni, pa jim to ne uspeva, saj so nadzorovani z različnih strani. Nadzor nad mediji je lahko pravni, politični, ekonomski ali družbeni. Novinarstvo je lahko podrejeno politiki ali ekonomiji ali pa celo obema (Splichal v Erjavec 1999: 139). Vladajoča ideologija torej vpliva na medije, posledično pa tudi na delo novinarjev, na koncu pa seveda vpliva tudi na občinstvo. Mediji občinstvo tako odvrtaajo od njegovih ideoloških pozicij ali pa jih še bolj utrjujejo (Erjavec in Poler Kovačič 2007: 26).

Ugotovila sem že, da mediji niso nevtralni akterji. Vsak medij ima v ideološki in politični strukturi dane družbe svoj položaj, ki mediju določa, kako naj predstavi določene družbene dogodke:

Mediji dogodkov ne opisujejo pasivno ali le oblikujejo v prispevke, ampak jih aktivno konstruirajo, v glavnem na temelju medijskih ideoloških povezav. Posledično strukturirajo in obdelujejo dogodke v ideološko skladna sporočila in tako ohranjajo bralce in poslušalce, ki so nagovorjeni kot potrošniki produktov določenega medija (Erjavec in Poler Kovačič 2007: 26).

Mediji tako nekako vsiljujejo določene resničnosti in diskurze, druge pa izrivajo. Ta proces vključevanja ter izključevanja različnih resničnosti pa ni vezan na en sam diskurz, ampak na pluralnost prevladujočih diskurzov (Hall 1997).

Tako mediji kot novinarji proizvajajo dominantni diskurz, ki služi vladajočim družbenim skupinam in njihovim interesom. Novinarska sporočila so tako kodirana tudi ideološko. To pomeni, da komunicirajo tako vrednote kot dejstva, ponujajo informacije in okvirje interpretacije, ki pa so namenjeni potencialnemu občinstvu. Mediji s tem aktivno ali pasivno mobilizirajo neko mnenje ali vrednoto prek svojih sporočil, ki so kredibilna že samo zato, ker so novinarska (McNair 1998: 40, 57).

3. ZGODOVINSKO OZADJE

Poglavje bo kratek pregled dogajanja na Slovenskem med drugo svetovno vojno in neposredno po njej. Dogajanja, ki so opisana, so izpostavljena predvsem zaradi povezave na Slovensko domobranstvo.

3.1 OKUPACIJA IN RAZKOSANJE SLOVENIJE V 2. SVETOVNI VOJNI

Druga svetovna vojna se je v Sloveniji začela 6. aprila 1941, ko je nacistična Nemčija napadla Jugoslavijo. Ob tem velja omeniti, da so bili primorski Slovenci v vojni že od leta 1940. Hitler je razdelil Slovenijo na tri dele. Nacisti so zasedli večji del. To je bila Štajerska, jugoslovanski del Koroške, Gorenjska in del Dolenjske ob Savi. Italiji je pripadel večji del Dolenjske, Bela krajina in Notranjska z Ljubljano, Madžarska pa je dobila Prekmurje. Okupator je raztegnil oblastveni aparat sosednjih pokrajin na novonastala slovenska zasedena ozemlja (Klanjšček 1994: 76).

Nemci so takoj po okupaciji v skladu s Hitlerjevimi besedami »Naredite mi to deželo zopet nemško!« začeli s ponemčevanjem, ki je vključevalo tudi izseljevanje zavednih Slovencev (Repe 1995: 181). Najprej so želeli deponirati 220.000 do 260.000 Slovencev, dejansko pa so izselili 80.000 Slovencev¹ (Griesser-Pečar 2004: 523, 524).

Italijanska oblast je bila, za razliko od nemške, v Ljubljanski pokrajini iz politično-taktičnih razlogov manj nasilna. Slovenci so tam lahko ohranili kulturno avtonomijo ter lastno upravo na občinski ravni. Italijanska okupacija je bila od nemške drugačna tudi v tem, da je želela sodelovati s Slovenci in njihovimi organizacijami, medtem ko so Nemci to zavračali, saj so hoteli uničiti vsako sled slovenstva (Prunk 1998: 125–128). V tako imenovani *Provincia di Lubiana* so slovenske kulturne ustanove delovale še naprej; časopisi so bili sicer strogo cenzurirani, vendar so še naprej izhajali v slovenščini (Griesser-Pečar 2004: 524).

Tudi madžarski okupator ni priznaval pravice obstoja slovenskega naroda. Slovence iz Prekmurja so razglasili za Vende in jih poskušali čim prej pomadžariti (Klanjšček

¹ To je bilo nekako deset odstotkov Slovencev na nemško zasedenih območjih. V tej številki je zajetih tudi 17.000 Slovencev, ki so zbežali na italijansko zasedeno ozemlje in se tako izognili deportaciji (Griesser-Pečar 2004: 524).

1994: 78). Madžari so takrat odstranili vse krajevne table in javne napise ter jih nadomestili z madžarskimi, spreminjali pa so tudi slovenska družinska imena, ki so jim zvenela tuje. Uradi, izobraževalne ustanove in šole so morali oddati slovenske knjige, ki so jih nato sežgali (Griesser-Pečar 2004: 524).

Celotno ozemlje Ljubljanske pokrajine je bilo 3. maja 1941 priključeno Kraljevini Italiji. Prebivalstvu je bila s statutom sicer zagotovljena etnična ter kulturna avtonomija, sodelovanje pri upravi in dvojezičnost.

Namen italijanskega okupatorja je bil, da deželo čim prej vključi v svoj fašistični sistem, vendar se je italijanska zasedbena politika kmalu izkazala za neuspešno. Italijanske oblasti so Ljubljano ogradile z več kilometri bodeče žice. Izdale so odlok o prepovedi odhajanja iz mesta. Prek nadzorovanih prehodov so prebivalci lahko odšli s posebnimi prepustnicami. Okupator je tako namreč ločeval mesto od podeželja ter hkrati onemogočil vodenje in oskrbovanje partizanske vojske in dotok novih borcev (Bajt in drugi 1996: 12–13, 30–31).

3.2 NARODNOOSVOBODILNI BOJ IN REVOLUCIJA

27. aprila 1941 je bila na pobudo Centralnega komiteja Komunistične partije Slovenije (v nadaljevanju CK KPS) v Ljubljani ustanovljena Protiimperialistična fronta (PIF), ki se je pozneje preimenovala v Osvobodilno fronto slovenskega naroda – OF. Komunistična partija Slovenije (KPS), krščanski socialisti, sokoli in kulturniška skupina so bile njene glavne skupine. Njihova skupna točka je bila odločitev o nujnosti takojšnjega odpora zoper okupatorja, sicer pa so se skupine strinjale tudi glede nezadovoljstva z družbenimi in socialnimi razmerami pred vojno ter potrebnosti ureditve narodnega vprašanja (Lešnik in Tomc 1995: 16).

»Po nemškem napadu na Sovjetsko zvezo, 22. 6. 1941 je OF pozvala Slovence k takojšnjemu oboroženemu napadu proti okupatorjem; poudarila je, da se hoče bojevati za osvoboditev slovenskega naroda in ustvariti svobodno Zedinjeno Slovenijo, ki bo samostojno odločala o svoji usodi« (Cvirn in drugi 1999: 350).

OF je začela konec julija na podeželju organizirati partizanske čete, v mestih pa oborožene udarne skupine, ki so se spopadale z okupatorji. Tveganje OF se je izplačalo. S tem si je pridobila podporo mnogih ljudi (Cvirn in drugi 1999: 350-1).

Junija 1941 je glavno poveljstvo izdalo Partizanski zakon, ki je bil 'statut' nastajajočih partizanskih čet. V njem je bilo med drugim zapisano, da lahko v partizansko vojsko »... /v/stopi vsakdo, ne glede na politično in versko prepričanje ali nacionalno pripadnost, ki je v moralnem pogledu neomadeževan, ki sprejme partijski zakon ali kogar potrdi naborna komisija« (Lešnik in Tomc 1995: 44).

Sam zakon je bil po mnenju Lešnikove (v Lešnik in Tomc 1995: 45) »... /p/isan ne le v revolucionarnem duhu, ki je zapovedoval predanost, absolutno podrejenost in prepričanje v Idejo, ampak je bil še dodatno obremenjen s številnimi idealističnimi predstavami o partizanu-vojaku, ki z realnostjo takratnega vojnega časa in težkimi pogoji, v katerih je nastajala partizanska vojska, niso imele dosti skupnega.«

Strogim predpisom vojaške discipline in odnosa do nadrejenih in soborcev ter civilnega prebivalstva so se v Partizanskem zakonu pridružile še vznesene idealistične zapovedi o tem, da mora partizan »... /i/zvrševati svoje dolžnosti zavestno in potrpežljivo z veseljem in ponosom, v jasnem prepričanju, da vrši veliko, pravično, revolucionarno delo ...«, da mora »... /u/jetega sovražnika prepričati o pravičnosti partizanske borbe ...« itd. (prav tam).

Septembra 1941 se je Vrhovni plenum OF preimenoval v Slovenski narodnoosvobodilni odbor (SNOO), dva meseca pozneje pa so določili novo idejno ozadje OF. Sprva je bilo točk sedem, v začetku leta 1942 pa so dodali še dve.

V programu je bilo zapisano, da se bodo vse politične in socialne spremembe izvršile po vojni, in sicer na demokratičen način. Prvi dve točki, ki sta se glasili »Proti okupatorju je treba vršiti neizprosno oboroženo akcijo« in »Ta akcija predstavlja izhodišče za osvoboditev in združitve vseh Slovencev«, sta bili po mnenju Klanjščka (1982: 38) temeljna iztočnica politike in vseh dejavnosti OF in narodnoosvobodilnih partizanskih čet.

Osvoboditev in združitve vseh Slovencev je moč doseči le z oboroženim bojem. Prvič v zgodovini so se takšna temeljna vprašanja obstoja in bodočega življenja Slovencev reševala z oboroženim bojem širših ljudskih množic. Razkosani in trpinčeni slovenski

narod se je za osvoboditev, združitev in samoodločbo bojeval na revolucionaren način in ni čakal, da mu bodo prihodnost določali drugi (Klanjšček 1982: 38, 39).

V programu je bila poudarjena tudi medsebojna lojalnost vseh skupin v OF. V njem je bilo zapisano, da bo OF po osvoboditvi prevzela oblast kot celota in da bo po narodni osvoboditvi uvedla dosledno ljudsko demokracijo. Pisalo je, da se bodo vsa vprašanja, ki presegajo okvir narodne osvoboditve, reševala na dosleden ljudski demokratičen način (Cvirn in drugi 1999: 352–3).

Partizanske akcije proti okupatorju so bile v prihodnjih letih vse pogostejše. Leta 1942 je postalo partizansko gibanje veliko bolj množično in kmalu je bilo osvobojeno prvo ozemlje na območju Ljubljanske pokrajine. Hkrati pa je na tem ozemlju prišlo tudi do revolucionarnih dejanj. Nekateri partizanski poveljniki so na osvobojenem ozemlju začeli odkrito revolucionarno delovanje in mnogi, ki se niso strinjali z uvajanjem revolucionarne oblasti, so bili ubiti (Lešnik in Tomc 1995: 29).

Po tem obdobju se je razmahnila dejavnost Varnostno-obveščevalne službe (VOS), pa tudi sumničenje v partizanskih enotah in znotraj skupin v OF. KP je npr. menila, da je treba osvobojeno ozemlje 'očistiti' notranjih sovražnikov, krščanski socialisti pa so bili za milejšo politiko in so opozarjali, da je oblikovanje nasprotnega tabora tudi posledica napak, storjenih na tem ozemlju.

Junija 1942 so bile tako z dovoljenjem italijanskega okupatorja ustanovljene vaške straže, ki pomenijo začetek oborožene protikomunistične in protirevolucionarne akcije. Za to so se predvsem zavzemala vodstva nekaterih predvojnih strank, ki so skušala uničiti partizansko gibanje in preprečiti nevarnost povojnega revolucionarnega prevzema oblasti s strani komunistov. Protirevolucionarni tabor pa je zabredel v kolaboracijo z okupatorjem (Bajt in drugi 1996: 38, 39).

Sprva se zaradi kolaboracije – čeprav so se zavedali njene problematičnosti – niso pretirano vznemirjali. Menili so, da bodo s hitrim uničenjem partizanske vojske in Osvobodilne fronte rešeni notranjih problemov, proti koncu vojne pa ne bodo imeli težav s preusmeritvijo v boj proti okupatorju. Vendar se pričakovanja niso uresničila, predvsem zato ne, ker niso mogli uničiti partizanske vojske in OF (Bajt in drugi 1996: 38, 39).

Spomladi 1942 so predstavniki tradicionalističnih političnih strank ustanovili Slovensko zavezo. Protirevolucionarni tabor je združeval tiste politične skupine na

Slovenskem, ki so imele odklonilno stališče do OF in partizanstva. Verjeli so v zmago zavezniškega orožja in poraz osnih sil, večina se je zavzemala za demokratične poveljne spremembe (Bajt in drugi 1996: 35). Po kapitulaciji Italije so poniknili v ozadje, njihovo mesto pa je zasedel protikomunistični odbor, katerega glavni pobudnik je bil Leon Rupnik, ki je postal načelnik ljubljanske uprave, ustanovitelj in nekaj časa tudi poveljnik slovenskega domobranstva.

3.3 KAPITULACIJA ITALIJE IN SLOVENSKA DOMOBRANSKA VOJSKA

8. septembra 1943 je Italija kapitulirala. V vaških stražah je bilo takrat dobrih 6000 mož (Repe 1995: 194). Slovenska partizanska vojska je v Ljubljanski pokrajini takrat razorožila tri divizije redne italijanske vojske in fašistično legijo, na Primorskem pa divizijo. Sredi septembra so partizanske brigade zavzele zatočišče četniškega odreda v Grčaricah in močno utrjeni Turjak. S tem so bile protipartizanske formacije (ljudsko ime bela garda) poražene (Cvirn in drugi 1999: 358).

Prihod nemškega okupatorja po kapitulaciji Italije in ustanovitev operacijskega območja Jadransko primorje sta vplivala na politiko sprtih slovenskih strani. Spopad se je iz Ljubljanske pokrajine razširil še na Primorsko in Gorenjsko. Po kapitulaciji Italije sta se namreč obe strani vojaško močno okrepili. Tudi položaj slovenskega naroda se je zaradi povezanosti njegove usode z uspehi protihitlerjevske koalicije okrepil. Vse to pa je povzročilo medsebojni spopad med Slovenci samimi (Bajt in drugi 1996: 54, 55).

»Po hudih vojaških porazih glavnine protirevolucionarnih enot na Turjaku in pri Grčaricah pa je v Ljubljanski pokrajini pod nemškim skrbništvom nastala slovenska domobranska vojska, ki je po nekaj preureditvah zrasla v zelo učinkovite in bojno sposobne enote« (Bajt in drugi 1996: 54).

V pozivu za ustanovitev slovenske domobranske legije sta Leon Rupnik in Anton Kokalj zapisala:

S svojo močno borbena silo je Nemčija edina trdnjava zoper boljše vizem in kapitalizem. Pod vodstvom Nemčije bodo mladi narodi Evrope premagali boljše vizem in kapitalizem. (...) Pod vodstvom naših slovenskih poveljnikov, ki nam bodo poveljevali v našem materinskem jeziku, bomo uničili boljše vizske morilce in požigalce v naši deželi, kjer koli jih bomo zasegli. Nemška vojska in policija nas bosta pri tem zavestnem tovarištvu podpirali (Ferenc in drugi 1999: 386).

Novembra 1943 je visoki komisar za Jadransko primorje izdal odredbo o obvezni vojaški službi, nato so začeli bodoči poveljniki čet obveznikom pošiljati vabila za včlanitev v Slovensko domobranstvo. Aprila so domobranci prisegli Hitlerju v Ljubljani in še nekaterih večjih krajih Ljubljanske pokrajine (prav tam).

Kljub delni avtonomiji in slovenskemu poveljništvu je Slovensko domobranstvo veljalo za pomožno policijsko silo in delovalo pod nemškim vrhovnim poveljstvom. Imelo je dve nalogi: boj proti 'banditom' (tako so Nemci imenovali partizane) in vzdrževanje reda (Bajt in drugi 1996: 68; Tomc in Lešnik 1995: 125).

4. SLOVENSKO DOMOBRANSTVO

Poglavje predstavlja kratek opis slovenskega domobranstva. V njem bo nekoliko večji poudarek na domobranski prisegi in ideologiji, ki me bosta zanimali tudi v nadaljevanju, in predvsem kritični diskurzivni analizi.

4.1 ZAČETKI DOMOBRANSTVA

Slovenski domobranci so po kapitulaciji Italije delovali v delu operativne cone Jadransko primorje in na Gorenjskem. Domobranstvo se je sprva razvilo v Ljubljanski pokrajini (Mikuž 1973a: 40). Na čelu ljubljanske operativne cone je bil tedaj Leon Rupnik, ki je bil pred tem že župan pod italijansko okupacijo. Ko je postal President, je Rupnik izjavil, da »... /s/mo Slovenci in Slovenke dobili lastno državno upravo za Ljubljansko pokrajino in nam je s tem dana vsa možnost, da svojo usodo še med to vojno sami vzamemo v svoje roke« (Mikuž 1973a: 44). Domobranske enote so pod njegovim vodstvom na prostovoljni osnovi nastale 23. septembra 1943. Anton Kokalj je bil takrat imenovan za glavnega inšpektorja, Franc Krenner za Kokaljevega namestnika, Ernest Peterlin pa za načelnika štaba. »Dne 24. septembra 1943 je Slovenec objavil vest: Slovenska domobranska legija ustanovljena« (Griesser-Pečar 2004: 293).

V Slovensko domobranstvo so vstopili skoraj vsi člani še obstoječih vaških straž, moške iz Slovenske legije in akademskega kluba Straža. Iz Soške legije pa jih je pristopilo prav malo (Griesser-Pečar 2004: 296).

Do novembra je bilo ustanovljenih pet domobranskih bataljonov², decembra pa so postali pomožne policijske enote pod nemškim poveljstvom (prav tam).

Koliko mož je pravzaprav štela domobranska vojska? Po nepopolnih podatkih obveščevalnega oddelka partizanske vojske je bilo julija 1944 na celotnem slovenskem ozemlju na strani sovražnika približno 100.000 oborožencev.³ Od 100.000 vojakov na

² Prvi bataljon je bil v Ljubljani, drugi na Vrhniki, tretji, številčno najmočnejši, v Novem mestu, četrti v Logatcu in peti v Borovnici. Pozneje je nastal še Šolski bataljon, ki je imel postojanke na letališču, v realki in v bolnišnici (Griesser-Pečar 2004: 296, 297).

³ Od tega je bilo 45.700 nemških vojakov, 7.000 mož policije, 7.700 mož različnih drugih policijskih enot, 5.000 orožnikov in karabinjerjev, 1.400 pripadnikov tajne policije in gestapa, 14.000 italijanskih fašističnih in republikanskih vojakov, 3.300 vermanov, 12.000 pripadnikov Slovenskega domobranstva, 2.000 mož

strani okupatorja je bilo torej vseh domobrancev približno 15.000 (Novak 1974: 418). To je več kot dvakrat manj, kot je bilo Slovencev v partizanskih enotah (Tomc in Lešnik 1995: 183).

V domobranskih vrstah je bilo največ kmetov, delavcev ter drugih pripadnikov nižjega sloja. Po starosti je šlo za pretežno mlade ljudi, po vrednostnih orientacijah pa verjetno pretežno katoliško usmerjene. Odločilna dejavnika za vstop v domobranske vrste sta bila po mnenju Tomca (v Lešnik in Tomc 1995: 184) potemtakem mladost, ki pogojuje večjo dovtetnost osebe za radikalne oblike delovanja in desni katolicizem kot vrednostna legitimacija proti-komunističnega boja.

Miha Krek (v Željeznov 1980: 238) pravi, da domobranstvo oz. slovenska narodna vojska v začetku ni hotela ničesar drugega kot »... /š/čititi slovenske vasi pred požigi, slovenske ljudi pred morijami in pokoli in pred deportacijami v taborišča smrti. Ta vojska se je borila za zmago istih idealov kot sile zahodnih demokracij.« Po njegovem mnenju je bil končni cilj ta, da pomaga zahodnim vojskam v danem času pri njihovem osvobodilnem pohodu po Evropi, da prepreči zmago komunistične revolucije na Slovenskem. Ta cilj pa naj bi bil popolnoma v soglasju s cilji zmagovitih zahodnih demokracij.

Griesser-Pečarjeva (2004: 289) trdi, da je slovenski protikomunistični tabor zaradi samoohranitve želel slovensko varnostno enoto. Za vojake, častnike in vodstvo protirevolucionarnega tabora je bilo Slovensko domobranstvo nekakšna narodna vojska. Njihovo geslo se je glasilo: »*Za Boga, narod in domovino.*«

4.2 IDEOLOGIJA DOMOBRANSTVA

Ko govorimo o ideologiji domobranstva, se moramo vprašati tudi, ali so domobranci z okupatorjem sodelovali zgolj taktično, iz oportunističnih razlogov ali zato, ker jim je bila nacistična ideologija blizu. Tomc (v Lešnik in Tomc 1995: 123) meni, da je dokazov o pronacistični usmerjenosti nekaterih domobrancev veliko, predvsem v prispevkih revije *Slovensko domobranstvo*. Vendar pa avtor meni, da je šlo

Slovenskega narodnega varnostnega zbora, 1.000 mož Gorenjskega domobranstva in 900 pripadnikov drugih nemških narodnosti v posebnih enotah (Novak 1974: 418).

pri tem za manjši del tistih, ki so sodelovali z okupatorjem (predvsem za krog okoli generala Rupnika).

Dokaz za Tomčeve besede (v Lešnik in Tomc 1995: 123) najdemo v nekaterih najpogostejših domobrantskih geslih in pesmih, ki kažejo na to, da je domobrante določal antikomunizem, poleg tega pa defenzivni nacionalizem in katolicizem, ne pa tudi antisemitizem in zaupanje v Nemčijo. Zato se domobrantska gesla glasijo (Mikuž 1973b: 241):

- Slovenska zemlja, slovenski človek, med obema pa Bog!
- Domobranci prinašamo mir, red in ljubezen, kajti naši gesli nista zločin in sovraštvo, ampak poštenje, mir, bratstvo in delo!
- Mati – Domovina – Bog.
- Nočemo komunizma v nobeni obliki.
- Za vero v Boga, za naš dom in rod.

Zakaj se je pravzaprav obramba pred komunizmom iztekla v kolaboracijo s fašističnim in pozneje nacističnim okupatorjem? Tomc (v Lešnik in Tomc 1995: 127) najde več razlogov za to. Prepričan je, da (za razliko od komunistov) predstavniki slovenskega političnega centra niso imeli na voljo potrebnih znanj o konspirativnem in nasilnem organiziranju. Usodne politične odločitve so tedaj sprejemali ljudje, ki so bili tako po bogastvu, moči kot tudi po ugledu visoko v tedanji slovenski družbi. Takšni ljudje bi z radikalno odločitvijo za upor proti okupatorju veliko izgubili, zato je njihova neodločnost razumljiva (Lešnik in Tomc 1995: 127). Dalje Tomc (prav tam) ugotavlja, da se je komunistično vodena partizanska vojska sovražno odzvala na vse poskuse slovenskega političnega centra, da bi se osvobodila 'mehke' kolaboracije z okupatorjem.

Kolaboracijo bi torej do neke mere lahko razumeli kot taktično dejanje, če bi se domobranci v določenem trenutku odločili za samostojen nastop proti okupatorju. Dejstvo, da tega niso naredili, pa priča o oportunistu. Domobrantski organizacijski štab je poleti leta 1944 zaradi pogostejših odhodov v ilegalo celo zagrozil s smrtno kaznijo za to. Tomc (v Lešnik in Tomc 1995: 158) se sprašuje, kako razložiti to dejstvo. »Na eni strani gre gotovo za to, da so jih k temu silili sami Nemci, kar kaže na njihov neavtonomen status. Na drugi pa gre verjetno tudi za to, da so potem, ko so enkrat

sprejeli kolaborantsko vlogo, težko razločevali med legitimnim in nelegitimnim delovanjem.«

Pomembno vlogo v Slovenskem domobranstvu pa je imela, kot je vidno tudi iz prej navedenih gesel, katoliška Cerkev, ki je bila izrazito protikomunistično usmerjena. Čeprav Tomc (v Lešnik in Tomc 1995: 126) pripisuje velik pomen prevladujoči krščanski ideologiji, pa meni, da Cerkev ni najbolje pripravljala za oboroženi odpor. Na eni strani je bila ljubezen do sočloveka, odpuščanje in miroljubnost, na drugi pa sovraštvo do brezbožnega komunizma. Oba pa sta napravila Slovence v političnem centru omahljive v času, ki je zahteval predvsem odločnost. Zato so po razpadu kraljeve jugoslovanske vojske »... /o/suplo in skoraj nemočno opazovali razvoj dogodkov. Odločitev za kolaboracijo je bila v tem smislu neizbežna le zaradi njihove nemoči. Domobranstvo je bil skratka najprej izraz nemoči slovenske politične in ideološke sredine« (Lešnik in Tomc 1995: 127).

V samem središču domobranske vrednostne usmeritve se je sicer nahajala ambivalentnost, ki je izvirala iz dejstva, da so sodelovali z nemškimi okupacijskimi silami. »Biti domobranec je pomenilo delovati v nasprotju s stališčem skupnosti, ki si ga internaliziral. Načelo delovanja je seveda prihajalo od zunaj, kar pomeni, da je bila domobranska pozicija neavtonomna« (Lešnik in Tomc 1995: 143, 144).

Glavno določilo domobrancev je bil po Tomčevem mnenju (v Lešnik in Tomc 1995: 143) antikomunizem: »Pripadnost katoliški religiji jih ni mogla čustveno povezovati, saj jo je njihov liberalni del odklanjal, prav tako ne nacionalizem, ker ga je pod vprašaj postavljala kolaboracija z okupatorjem.«

Griesser-Pečarjeva (2004: 289) meni, da so bili vodilni politiki in domobranski poveljniki v svojem hotenju in mišljenju protinemško usmerjeni in niso imeli namena služiti Nemcem:

Odločeni so bili bojevati se proti komunizmu, k čemur so bili prisiljeni zaradi njegovega stremjenja po oblasti, ki sta ga določala nasilje in teror. Domobranci nikakor niso imeli istih ciljev kot Nemci – nasprotno: upali so na kontinuiteto jugoslovanske monarhije, z močnejšo slovensko samoupravo. Edina stična točka med Nemci in domobranci je bil boj proti boljševizmu (Griesser-Pečar 2004: 289).

4.3 PODOBA IN POLOŽAJ DOMOBRANSTVA

Njihova razpetost med privrženostjo slovenski stvari in kolaboracijo z nemškim okupatorjem se je odražala tudi v noši in položaju.

Slika 4.3.1: Domobranski grb⁴

Znaki na domobranskih uniformah so bili izključno slovenski: slovenska tribarvnica in kranjski deželni orel na rokavu in kapi. »Naramne oznake za čine (epolette) so bile od predvojne jugoslovanske vojske, za podčastnike pa čisto svojske, torej tudi ne nemške« (Žebot 1990: 296). Ves domobranski vodstveni kader je bil slovenski – od vrhovnega štaba do zadnjega podčastnika. Domobranci so imeli tudi slovenski poveljevalni jezik. Peli so slovenske himne, koračnice in popevke (prav tam).

Vse pa vendarle ni bilo tako pristno domače. Ker so domobranci dobivali finančno podporo od nemškega okupatorja, so jim jasno tudi uniforme dobavljali Nemci. Kroj je bil podoben kroju uniform za nemške vojake, barva zelenkasto modra, kapa pa je bila podobna kapi nemških letalcev. Z iztegnjeno desno dlanjo ob desnem sencu se je na uradniški častni klic 'Slovenski domobranci, zdravo!' glasil odgovor 'Bog daj!'. Ta pozdrav so po atentatu na Hitlerja spremenili v pozdrav z dvignjeno roko (Jeločnik 1991: 20, 21).

Domobranske plače so bile za tedanje razmere solidne, vojni dodatek so dobivali vsi, plače pa le čini od podnarednika navzgor. Poleg tega je obstajala še družinska podpora, ki so jo dobivali vsi poročeni domobranci. Pri plači se je upoštevalo tudi

⁴ Vir: <http://www2.arnes.si/~ljmuzejnz/dom/domobranci.html>. (21. april 2007)

družinsko stanje. Poleg tega pa je obstajala še enkratna podpora, kjer se je upoštevalo prejšnje službovanje (Lešnik in Tomc 1995: 167).

Svojega statuta slovensko domobranstvo ni imelo. V arhivu organizacijskega štaba sicer obstaja osnutek Naredbe o ustanovitvi Slovenskega domobranstva v Ljubljanski pokrajini, ki ga je izdal Rainer. »Od trinajstih členov jih večina govori o materialnem in podobnem statusu domobrancev. Kot poveljnik SD je določen višji SS in policijski vodja« (Mlakar 1980: 21–23). Kljub hotenju domobranskega vrha pa omenjeni statut vse do konca vojne ni bil formalno urejen.

Slovensko domobranstvo je bilo v precejšnji meri nesamostojno. Tam, kjer ni bilo slovenske policije, je lahko slovensko domobranstvo izvajalo aretacije le po nalogu nemške Varnostne policije. Nemške oblasti so jim prepovedale organiziranje lastnih političnih tečajev, ki jih je načrtoval organizacijski štab (Mlakar 1980: 44). »Omejevale so jim posvetne oz. propagandne kurze, prosto gibanje častnikov izven bloka, ukinile so domobranski vod za veze, omejevale delovanje obveščevalne službe, ukinile domobranksko lekarno, prepovedale domobranske stike z Gorenjsko itd« (Lešnik in Tomc 1995: 168).

4.4 DOMOBRANSKA PRISEGA

»Prisega je pravzaprav zelo star in tradicionalen način, s katerim človek drugemu človeku ali ustanovi na slovesen način nekaj zatrjuje oziroma obljublja. Za pričo, da bo to zares storil oziroma da je res, kar zatrjuje, pri tem ponavadi pokliče Boga« (Mlakar 1994: 117).

Slika 4.4.2: Domobrankska prisega⁵

⁵ Vir: www.geocities.com/siorli/dom_prisega.htm. (21. april 2007)

Konec marca oziroma v prvih dneh aprila 1944 je prišlo na naslov Organizacijskega štaba Slovenskega domobranstva obvestilo nemškega štaba generala Erwina Rösenerja, da bodo pripadniki domobranstva v kratkem morali opraviti prisego (Mlakar 1994: 114).

Zaprisega vojaške ali podobne uniformirane oziroma civilne formacije ni pomenila nič nenavadnega. Običajno je bilo namreč, da se njeni pripadniki s posebno zaobljubo ali zaprisego na slovesen ter moralno in tudi pravno zavezujoč način obvežejo k zvestobi, poslušnosti ali potrdijo svojo pripadnost tej formaciji (Mlakar 2003: 291).

Preden so domobranci prisegli, so potekala pregovarjanja in pogajanja o tem, kakšno besedilo naj bi bilo ob prisegi izrečeno. Kot pravi Mlakar (2003: 301): »Še 13. aprila torej v protirevolucionarnem taboru ni bilo jasno, kakšno bo besedilo prisega, s katerim bodo morali domobranci priseči na Hitlerjev rojstni dan. Ni pa bilo več dileme o prisegi nasploh, treba se je bilo z njo sprijazniti.«

Dan pred prisego je ljubljansko časopisje slovesnosti naslednjega dne napovedovalo kot 'praznik slovenske narodne zastave' ter nekako ustvarilo vtis, da bo poglobitni dogodek razobešanje slovenske zastave, ne pa morebitna domobrantska prisega. Zaprisega domobrantske vojske naj bi bila le slovesno potrdilo in priznanje 'naše' borbe (Mlakar 2003: 302).

Mlakar (prav tam) piše, da je »... /č/asopisje ob tem Ljubljančane pozvalo, da naj tudi na zunaj pokažejo ponos, hvaležnost in spoštovanje domobranstvu.«

S podobnimi pozivi je časopisje izšlo tudi naslednjega dne – na dan zaprisege – npr. pod naslovom 'Slovenska zastava se dviga' je *Slovenec* poudarjal, da gre za pravo ironijo, da se prav iz vrst tistih, ki so jih komunisti neutrudno proglašali za narodne izdajalce, dviga neoskrunjena slovenska zastava, medtem ko je komunistom ostala le 'cunja, onesnažena s cionsko peterokrako zvezdo' (Mlakar 2003: 303).

4.4.1 POTEK PRISEGE

Za dan zaprisege so določili Hitlerjev rojstni dan, 20. april 1944 (Lešnik in Tomc 1995: 169). Na ta dan je bila v Ljubljani in drugih večjih krajih Ljubljanske pokrajine slovesnost, katere osrednji dogodek je bila prav zaprisega slovenskih domobrancev in policistov (Mlakar 1994: 115).

Ob sedmih zjutraj je domobranska godba pripravila budnico oz. obhod, ki se je začel pred vojašnico na Srednji tehnični šoli ter končal pod pokrajinsko upravo. Na balkonu palače sta bila že pripravljena dva slovenska oziroma nemška podčastnika za dvig zastave. »Ob osmih je prispel Rösener, ki ga je pozdravil Rupnik, nemška četa mu je rapotirala, nato sta skupaj obšla obe častni četi, sledil je kratek Rösnerjev nagovor. Godba je zaigrala nemško državno in nacionalsocialistično himno ter nato še Naprej zastava slave« (Mlakar 2003: 303, 304). Obe četi, tako nemška kot slovenska, sta nato odkorakali proti stadionu za Bežigradom, kjer se je pričel vojaški del slovesnosti. »Tam so se že ob 8. uri zbrali oddelki domobrancev v novih sinjih uniformah ter tudi oddelki ljubljanske policije. Bili so brez orožja in plaščev, le z bajoneti ter v dolgih hlačah« (Mlakar 2003: 304). Nato je sledila maša, ki jo je daroval škof Gregorij Rožman. Škof je to tiho mašo bral na posebno vztrajanje nekaterih posameznikov iz Rupnikove okolice, ki niso hoteli drugega duhovnika in so ga prepričevali, da bo sicer nekaj tisoč ljudi ostalo brez maše!⁶ (prav tam).

Po maši sta prišli na stadion dve nemški častni četi, na koncu pa sta se pripeljala še Rupnik in Rösener. Po pozdravu in nagovoru ter poudarjanju pomena domobranstva za slovenski narod je sledila prisega, ki se je glasila:

Prisegam pri Vsemogočnem Bogu, da bom zvest, hraber in svojim nadrejenim pokoren, da bom v skupnem boju z nemško oboroženo silo, stoječo pod poveljstvom vodje Velike Nemčije, SS čet in policije, proti banditom in komunizmu kakor tudi njegovim zaveznikom, vestno izpolnjeval svoje dolžnosti za svojo slovensko domovino kot del svobodne Evrope. V tem boju sem pripravljen žrtvovati tudi svoje življenje. Tako mi Bog pomagaj (Lešnik in Tomc 1995: 170)!

Nato je sledila parada oz. mimohod vseh čet pred Nunsko cerkvijo. Ob cestah so stali ljudje, šolska mladina, dekleta v narodnih nošah, ki so domobrancem dajala šopke, posamezniki pa so cvetje metali na domobrance tudi z bližnjih blokov. »Slišati je bilo tudi vzklikanje, ob zvokih godbe in petju vojaških in narodnih pesmi« (Mlakar 2003: 306).

⁶ »Rožman se je po lastnih besedah tega povabila otepal, vendar je po vztrajanju drugih ter potem, ko se je prepričal, da prisega ni »naslovljena« na Hitlerja, pristal, ker da je šlo za moštvo iz njegove škofije in ker domobranstvo tedaj še ni imelo svojih lastnih kaplanov. Slednje seveda ni povsem držalo« (Mlakar 2003: 304).

Čeprav naj bi bila prisega povsem svobodna, je jasno, da je bila odklonitev zvezana z velikim tveganjem. Ponekod je že pred 20. aprilom prihajalo do odporov in protestov, vendar so nemške oblasti hitro opravile z uporniki (Mlakar 1994: 116).

Tudi po zaprisegi so v vrste Slovenskega domobranstva vstopali novi prostovoljci, zato so nemške oblasti za poznejše novince 30. januarja 1945 organizirale zaprisego v Ljubljani in Novem mestu, pri čemer je bilo razvidno, da je bila tedaj to že povsem rutinska zadeva in se ni več govorilo o domobrantskih pravicah ali o njegovem slovenstvu (Mlakar 2003: 314).

Domobranci po mnenju Željznova (1980: 238) niso prisegli niti Hitlerju niti Nemčiji in tudi ne, da se bodo borili za Nemčijo proti zaveznikom. Prisegli so le, da se bodo borili proti partizanom in njihovim domačim zaveznikom, to je 'lokalnim partizanom', ki se niso vključili v partizansko vojsko in niso bili vedno komunisti, in proti vsem tistim, ki so kakorkoli podpirali partizane.

Tudi Griesser-Pečarjeva (2004: 301) piše, da so domobranci zatrjevali, da so prisegli domovini in da odločitev vsekakor ni bila lahka. »Samo zaradi hudega pritiska Nemcev so nazadnje po mnogih pomislekih in doseženih spremembah pristali na besedilo prisege, kjer je imenovan tudi 'voditelj velike Nemčije'« (prav tam).

Domobrantska prisega predvsem opredeljuje protirevolucionarni boj ter s tem tudi državljansko voljno. »Le-ta je bila ena od bistvenih prvin medvojnega dogajanja na Slovenskem, predvsem v Ljubljanski pokrajini in vsaj v njegovem zadnjem razdobju. Da pa ni šlo le za državljansko vojno, dokazuje že samo besedilo prisege z elementi, ki kažejo na njen 'zunanjepolitični okvir'«⁷ (Mlakar 2003: 324).

»Domobrantska prisega je bila po besedah, smislu, razumevanju in namenu ali resnična vez za boj proti enemu zločinu s pomočjo drugega, ali pa hinavska izjava, lažna trditev in potrditev zavezništva z zavestjo, da nihče te vezi ne bo spoštoval« (E. C. v Lešnik in Tomc 1995: 172–173). Domobrantska oseba je bila ves čas razpeta med intimnim odklanjanjem nemškega okupatorja in sodelovanjem z njim. »Prav v prisegi je ta razpetost in nemoč domobrantske osebe najbolj očitna« (Lešnik in Tomc 1995: 173).

⁷ »Poleg skupnega boja z nemško oboroženo silo, vodje Velike Nemčije in svobodne Evrope pa prisega omenja tudi 'zaveznike komunizma'. Kolikor so bili s tem mišljeni zahodni zavezniki, to je predvsem Velika Britanija in ZDA, so bili tudi zaradi tega izraza domobranci s prisego vpleti v mednarodni kontekst druge svetovne vojne« (Mlakar 2003: 324).

4.5 USODA DOMOBRANSTVA

Voditelji protirevolucije so sredi leta 1944 razmišljali o usodi slovenskih domobrancev, še posebej če bi prišlo do neugodnega razpleta vojne. Osvobodilno gibanje je zaradi mednarodnih okoliščin ponudilo amnestijo za pripadnike kolaboracionističnih enot, vendar se slovenski domobranci na amnestijo niso odzvali. Protirevolucionarnemu taboru se tako vse do začetka maja naslednjega leta ni posrečilo pripeljati slovenskega domobranstva pod okrilje Narodnega odbora (Bajt in drugi 1996: 67-69).

Zasedanje narodnega predstavništva, ki se je nato razglasilo za prvi slovenski parlament, se je začelo v Ljubljani 3. maja 1945 na pobudo Narodnega odbora za Slovenijo. Tam so sprejeli tudi izjavo, ki jo je dan kasneje objavil tudi *Slovenec*:

(...)Narodni odbor za Slovenijo postavlja slovensko vlado kot začasni najvišji upravni organ za območje narodne države Slovenije. Slovenska narodna vojska je prevzela skrb za red in mir v narodni državi in bo zavarovala slovenske meje. Slovenski domobranci in druge narodno oborožene enote so se stavile v službo Narodnemu odboru za Slovenijo, že položile vojaško prisego kralju in slovenskemu narodu ter s tem vstopile v slovensko narodno vojsko kot sestavni del kraljevske jugoslovanske vojske v domovini (...) (Slovenec 4. maj 1945).

5. MEDIJSKE RAZMERE MED 2. SVETOVNO VOJNO

Časniki, ki so na Slovenskem izhajali na predvečer druge svetovne vojne, so se razvrščali v tri svetovnonazorske in politične tabore: političnokatoliškega, liberalnega in socialistično-komunističnega (Amon 2000: 12).

Po mnenju Smilje Amon (prav tam) so bile medijske razmere med drugo svetovno vojno (zaradi razkosanja dežele med tri okupatorje) dokaj skope. V času druge svetovne vojne je izhajalo samo še 53 periodičnih listov, le 13 do konca vojne. Medtem ko sta nemški in madžarski okupator uničevala vse oblike slovenske kulture ter ukinila vse časnike in časopise, je italijanski okupator v Ljubljanski pokrajini nastopal manj agresivno in dopuščal slovenski tisk. Kljub temu je tu prenehalo izhajati veliko časopisov, še naprej pa so izhajala glavna glasila meščanskih strank in verska glasila.

Po napadu Nemčije na Kraljevino Jugoslavijo se je slovenska javnost razcepila na dva sovražna tabora (Amon 2000: 13):

1. V prvi tabor so vstopili vodilni katoliški časniki in časopisi z vodilnima dnevnikom *Slovenec* in tednikom *Domoljub*. Pridružili so se jima tudi liberalno *Jutro*, *Slovenski narod* in *Domovina*. V času domobranstva se je pojavilo tudi *Slovensko domobranstvo*. Časopisje je delovalo po smernicah okupacijskega propagandnega urada, saj je povečevalo okupacijsko oblast, slavilo zmage italijanskega in nemškega vojaštva, podpiralo organiziranje ter delo domobranskih vojaških enot.
2. V drugi tabor so sodili časopisi, ki jih je med vojnama usmerjala Komunistična partija Slovenije. Ta tabor se celostno označuje kot slovensko časopisje narodnoosvobodilnega boja – NOB.

Avtorica (prav tam) poudarja, da so se nekateri časniki do italijanskega okupatorja na začetku obnašali izrazito oportunistično, pozneje pa je njihovo pisanje postalo odkrito izdajalsko. Takšno taktiko sta po njenem mnenju uporabila zlasti katoliška *Slovenec* in *Slovenski dom*, liberalna *Jutro in Slovenski narod* pa sta bila v obdobju italijanske okupacije bolj zadržana. Po kapitulaciji Italije je nemški okupator v Ljubljanski pokrajini

sicer dopuščal izhajanje slovenskih časopisov in časnikov, vendar jih je podredil svojim političnim in propagandnim potrebam, precej pa je skrčil tudi njihovo število.

5.1 ČASOPISJE POLITIČNOKATOLIŠKEGA IN LIBERALNEGA TABORA

5.1.1 SLOVENEK

V okupirani Ljubljanski pokrajini je bil osrednji dnevnik *Slovenec*. Izhajal je od oktobra 1873 do maja 1945. Bil je eden redkih, ki je izhajal tudi med leti 1941 do 1945, ko se je popolnoma podredil okupacijski oblasti (Bajec 1973: 83). V časniku so izhajali prispevki o idejni usmeritvi političnega katolicizma, referati in resolucije slovenskih katoliških shodov, predvolilni govori in programske smernice slovenskega političnega katolicizma.

Po mnenju Vatovca (1969: 27) je bil *Slovenec* torej časopis katoliškega tabora, ki se je zavzemal za avtonomnost katoliške Cerkve v državnem okviru, poudarek njegovega publicističnega programa pa je bil predvsem na blaginji kmečkega ljudstva.

Med drugo svetovno vojno, ko je oblast prevzela Italija, je *Slovenec* kar naenkrat začel opevati slavo italijanskim oblastem, čeprav se je pred tem še zavzemal za državo Slovencev, Hrvatov in Srbov ter avtonomijo Slovenije. Enako se je zgodilo tudi, ko so na slovenska tla stopile nemške oblasti. V ospredju je takrat nemški vojak in domobranci, ki bodo v deželo prinesli mir (Vatovec 1969: 28).

5.1.2 DOMOLJUB

Domoljub je izhajal od leta 1888 do 1944 in bil poljudno pisan list za podeželje. Izhajal je v Ljubljani, sprva kot priloga *Slovenca*, od leta 1897 dalje pa samostojno. Do leta 1906 je izhajal dvakrat na mesec, nato pa tedensko. *Domoljub* je bil politično skrajno konservativen, nasproten naprednim družbenim tokovom, med obema vojnoma in v času druge svetovne vojne protikomunistično usmerjen, ostro je napadal narodnoosvobodilno gibanje (Amon 1998: 308). Ker je bil *Domoljub* leta 1944 poljuden list, predvsem za Primorsko, ga v nadaljnji analizi ne bom obravnavala.

5.1.3 JUTRO

Jutro je bil po mnenju Bajca (1973: 40) osrednji slovenski liberalni dnevnik. Izhajati je začel 24. avgusta 1920, leta 1924 pa je postal tudi osrednje glasilo Samostojne demokratske stranke na Slovenskem in prenehal izhajati 9. maja 1945. Ob dnevniku sta izhajali tudi dve prilogi, *Življenje in svet*, od leta 1931 naprej pa še *Mlado jutro*. Poleg redne izdaje je imelo *Jutro* še druge, in sicer za Gorenjsko, Primorsko in tujino. Amonova (1998: 361) poudarja, da je bilo *Jutro* najbolj bran ljubljanski dnevnik – povprečne naklade so se gibale okoli 20 000 izvodov, nedeljske pa okoli 28 000.

5.1.4 SLOVENSKI NAROD

Slovenski narod je bil politični dnevnik, vodilno liberalno glasilo, ki je najprej izhajalo v Mariboru, in sicer trikrat tedensko (od leta 1868), nato pa je v Ljubljani od leta 1873 dalje izhajal kot dnevnik. Zasnovali so ga mladoslovenci, med glavnimi točkami programa pa so bili 'Blagostanje in korist narodova ..., federalistična načela ..., združevanje vseh Slovencev v jedno administrativno celoto, ... duševna vez in vzajemnost slovanska' (Amon 1998: 48). *Slovenski narod* je izhajal do leta 1943 in med okupacijo objavljaj poročila okupacijskih oblasti, svaril pred boljševiškim terorjem in obsojal OF.

5.1.5 SLOVENSKO DOMOBRANSTVO

Osrednji domobranski časopis *Slovensko domobranstvo* je začel izhajati avgusta 1944, nad domobransko propagando pa so bdeli Nemci. Osrednje teme časnika so bile mati, domovina, Bog. Poleg tega je bila večina člankov protikomunističnih, protirevolucionarnih in še posebej protipartizanskih. Med vsakdanjimi dogodki pa je bilo tudi precej politične propagande in razlag, kaj domobranstvo sploh je. Vseskozi so poudarjali geslo 'Kdor ni z nami, je proti nam', s čimer so najbolj merili na tiste, ki se niso pridružili tej ali oni strani (Javornik in drugi 1998).

5.2 ČASOPISJE NARODNOOSVOBODILNEGA BOJA (NOB)

Časopisje, ki smo ga prej uvrstili v drugi tabor, se je razvijalo na treh ravneh (Amon 2000: 14):

1. na ravni Osvobodilne fronte slovenskega naroda,
2. na ravni Komunistične partije Slovenije (Jugoslavije),
3. na ravni narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije (Jugoslavije).

5.2.1 ČASOPISJE OF

V nadaljevanju bom omenila samo tiste časopise, ki so med drugo svetovno vojno igrali vidnejšo vlogo. Amonova (2000: 16) trdi, da je to časopisje sestavljalo osrednjo informativno raven Osvobodilne fronte Slovenije in bilo tudi najbolj avtohtono slovensko. Izšlo je iz slovenskega časniškega izročila, se opiralo na slovensko kulturno tradicijo na vseh ravneh ter se bojevalo za uveljavitev slovenskih narodnih interesov.

5.2.1.1 SLOVENSKI POROČEVALEC

Je bil najpomembnejši časopis, ki je postal simbol OF. Izhajal je že pred drugo svetovno vojno, vendar takrat ni imel širšega odmeva, po ustanovitvi OF (leta 1941) pa je postal nosilec njene politične pluralistične zasnove. *Slovenski poročevalec* je bil zasnovan kot tednik in je izhajal leta 1938, nato pa od 1941 do 1959. Časopis je dobesedno preplaval slovensko etnično ozemlje in kljub okupatorskim grožnjam in preganjanju so ga brali povsod. Časopisu se je leta 1944 povprečna naklada ustalila pri pet tisoč izvodov (Krall v Amon 2000: 15).

5.2.1.2 OSVOBODILNA FRONTA

Osvobodilna fronta je izhajala v letih 1941 in 1942 in bila po zasnovi podobna *Slovenskemu poročevalcu*. Čeprav je bila ustanovljena kot osrednji organ OF v Sloveniji, ni imela večjega odmeva (Amon 2000: 15).

5.2.2 ČASOPISJE KPJ

To časopisje ni bilo prav množično in je bilo namenjeno vodilnim političnim in vojaškim osebam – članom KPS. Tudi to časopisje se je opiralo na slovensko časniško tradicijo in imelo za seboj večdesetletno izkušnjo ilegalnega tiskanja in razširjanja.

Komunisti so leto 1941 pričakali najbolj organizirani in za ilegalno novinarsko delo najbolj usposobljeni (Amon 2000: 16).

5.2.2.1 LJUDSKA PRAVICA

Amonova (2000: 17) piše, da je *Ljudska pravica* od januarja 1943 dalje nadaljevala vlogo *Dela*. Njene korenine so segale v leto 1934. Za njeno vlogo v NOB je treba upoštevati izhajanje leta 1941 in seveda obdobje 1943 – 1945. Izhajala je do leta 1959, ko se je združila s *Slovenskim poročevalcem* in je nastalo *Delo*. Veliko je prispevala k širjenju Komunistične partije v Sloveniji. Med vojnama je *Ljudska pravica* dvignila ugled slovenskega komunističnega gibanja med izobraženstvom, delavci in kmeti.

5.2.2.2 DELO

Delo je bilo ustanovljeno v Trstu, in sicer kot glasilo Socialistične zveze v Julijski Benečiji. Objavljalo je prispevke vodilnih slovenskih komunistov in tako prinašalo direktivne napotke za politične komisarje in komunistične sekretarje za delo v partizanski vojski in pojasnilo o nalogah KPJ v NOB (Amon 2000: 17). Čeprav je *Delo* igralo pomembno vlogo, pa v času razcveta slovenskega domobranstva ni izhajalo, zato mu v nadaljevanju ne bomo posvečali pozornosti.

5.2.3 ČASOPISJE NOV IN POS

Časopisje, ki je izhajalo na ravni narodnoosvobodilne vojske in partizanskih odredov Slovenije, je bilo tisk, ki ga ne poznamo iz slovenskega novinarskega izročila. Dinamika vojaškega partizanskega tiska je bila povezana z dinamiko NOB. Časopisje so ustanavljali po potrebi oz. zmožnostih, programska pestrost pa je odsevala vse strukturne značilnosti NOB v Sloveniji (Amon 2000: 18, 20).

5.2.3.1 PARTIZANSKI DNEVNIK

To je bil prvi uporniški dnevnik v okupirani Evropi, ki je začel izhajati novembra 1943 in izhajal do naslednjega leta. *Partizanski dnevnik* je bil moderno, strokovno urejen, veliko vlogo pa je odigral predvsem v bojih za slovenske meje. Časnik je po mnenju

Amonove (2000: 19) opravljal povezovalno funkcijo gibanja OF. Zelo priljubljen in odmeven je bil zlasti na Primorskem.

5.2.3.2 SLOVENSKI PARTIZAN

Slovenski partizan je izhajal od leta 1941 do 1944, nato pa se je preimenoval v časopis *Slovenska vojska* ter izhajal do leta 1945. Bil je organ glavnega poveljstva slovenskih partizanskih odredov, pozneje Glavnega štaba NOV in POS. Časopis je opravil tudi pomembno vlogo pri organiziranju prvih partizanskih čet v Sloveniji (Amon 2000: 19).

6. METODOLOŠKI OKVIR ANALIZE

6.1 ZNAČILNOSTI KRITIČNE DISKURZIVNE ANALIZE

Kritična diskurzivna analiza (KDA) je po Faircloughu tako teorija kot metoda. Razvil jo je kot odgovor na tradicionalno ločitev disciplin med jezikoslovjem, ki se osredotoča na mikroanalizo besedila in interakcije, in drugimi družboslovnimi vedami, ki analizirajo družbene probleme na makroravni (Erjavec in Poler Kovačič 2007: 41). KDA skuša z empirično jezikoslovno analizo prispevati k razreševanju družboslovnih vprašanj. Obravnava širše družboslovne teme in ugotavlja, kako se družbene spremembe odražajo na mikroravni teksta in interaktivnih dogodkov (Erjavec in Poler Kovačič 2007: 41). KDA v ospredje postavlja družbene odnose, odnose moči, ki se izražajo v diskurzu, in analizo diskurzivnega konstruiranja družbe oziroma njegovega konstruiranja skozi družbo. Njena osnova je torej razumevanje in kritika družbe ter razvijanje orodij, s katerimi lahko prikažemo mesto jezika v vzpostavljanju in uravnavanju družbe (Kamin 2004: 91).

Wodakova in Fairclough (1997: 258–284), ki spadata med utemeljitelje KDA, sta povzela njena temeljna načela:⁸

1. KDA je interdisciplinarna, saj se ukvarja z družbenimi problemi, ne z rabo jezika samo po sebi.
2. Odnosi do moči so povezani z diskurzom in KDA se ukvarja z močjo v diskurzu in močjo nad diskurzom.
3. Družba in kultura sta dialektično povezani z diskurzom: družba in kultura oblikujeta diskurz in nasprotno – diskurz oblikuje njiju.
4. Raba jezika je lahko ideološka. Da bi to preverili, moramo analizirati besedilo, njegovo interpretacijo, recepcijo in družbene učinke.
5. Diskurz je zgodovinsko pogojen in ga je mogoče razumeti le v določenem kontekstu.
6. Tekst in družba nista neposredno povezana.
7. Diskurzivna analiza je interpretativna in pojasnjevalna.
8. Diskurz je oblika družbenega življenja.

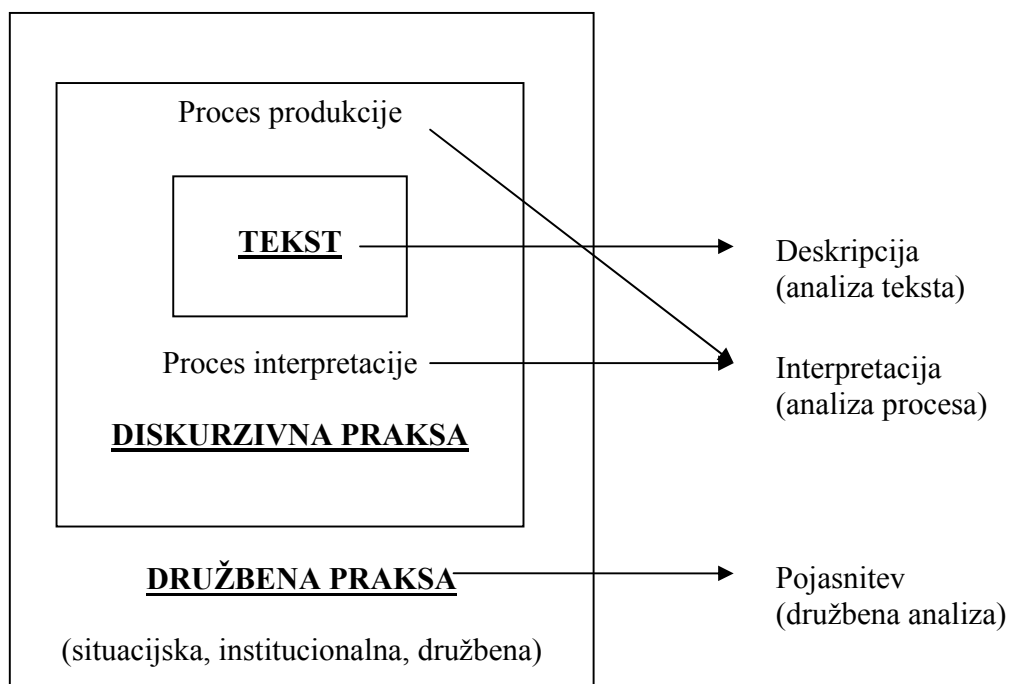
⁸ Povzeto tudi po Erjavec in Poler Kovačič 2007: 42.

6.2 DIMENZIJE KRITIČNE DISKURZIVNE ANALIZE

Faircloughova metoda temelji na opisu, interpretaciji in pojasnitvi. Jezikovne značilnosti so opisane, odnos med produkcijskimi in interpretativnimi procesi diskurzivne prakse ter tekstem je interpretiran ter odnos med diskurzivno in družbeno prakso pojasnjen (v Erjavec in Poler Kovačič 2007: 49). Fairclough (1992: 71-73) torej svoj pristop h kritični diskurzivni analizi ponazarja z modelom, iz katerega je razvidno, da ima vsak diskurzivni dogodek oz. model tri dimenzije:

1. dimenzijo teksta,⁹
2. dimenzijo diskurzivne prakse,¹⁰
3. dimenzijo družbene prakse

Slika 6.2.3: Dimenzije diskurza in diskurzivna analiza (prirejeno po Fairclough 1989: 28)

Fairclough (v Kamin 2004: 95) meni, da je pri analizi posameznega teksta najbolj pomembno, da se zavedamo njegove multifunkcijske narave. Po njegovem mnenju se

⁹ Dimenzija teksta je povezana z jezikovno analizo teksta (Fairclough 1992: 71).

¹⁰ Dimenzija diskurzivne prakse je povezana s procesoma produkcije in interpretacije teksta (Fairclough 1992: 73).

namreč v vsakem tekstu sočasno pojavljata dva procesa, proces reprezentacije sveta in proces družbene interakcije. Tekst in jezik zato medsebojno sočasno delujeta tako pomensko¹¹ kot tudi medosebno¹² in tekstualno¹³.

KDA vidim kot teoretsko in metodološko ustrezen pristop k proučevanju izbrane problematike.

6.3 KRITIČNA DISKURZIVNA ANALIZA MEDIJSKEGA DISKURZA

Po Faircloughu (1995: 55) je diskurz tako konstituirana kot tudi konstitutivna oblika družbene prakse, saj sooblikuje, reproducira identitete, družbene odnose in védenje. Vsako besedilo namreč prispeva svoj delež k oblikovanju teh vidikov družbe in kulture, hkrati pa besedilo določajo druge družbene prakse in strukture. Zaradi tega pride do delitve družbenih praks na diskurzivne in nediskurzivne. Diskurzivno analizo pa po njegovem mnenju lahko razumemo kot »... /p/oskus, s katerim želimo pokazati sistematične povezave med teksti, diskurzivno prakso in družbenokulturno prakso« (Fairclough 1995: 17). Posledica diskurzivnih praks so po Faircloughu (1995: 56) pisana in govorjena besedila oz. *diskurzivni dogodki*. Diskurzivne prakse so na primer novinarstvo in odnosi z javnostmi, znotraj teh praks pa potem nastajajo diskurzivni dogodki. Na njihovo produkcijo in potrošnjo ter same diskurzivne prakse pa vplivajo tudi nediskurzivne prakse. Vse skupaj sooblikuje diskurz, ki se izraža z diskurzivnimi dogodki, na osnovi katerih ta povratno vpliva na družbeni okvir, v katerem nastaja.

Osrednja poudarka v analizi diskurza, ki temelji na Faircloughovem modelu, sta torej **diskurzivni dogodek** in **diskurzivni red**. Odnos med njima je dialektičen, kar pomeni, da diskurzivni red določa diskurzivni dogodek, tj. primer posebne rabe jezika, hkrati pa diskurzivni dogodek povratno vpliva nanj (Fairclough 1995: 56).

¹¹ Pomenskost delovanja jezika in teksta se kaže v reprezentaciji sveta ter izkušenj (Fairclough v Kamin 2004: 95).

¹² Medosebnost se kaže v konstruiranju družbene interakcije med udeleženci diskurza (Fairclough v Kamin 2004: 95).

¹³ Tekstualnost se kaže v povezovanju delov teksta v celoto oz. povezovanju s kontekstom (Fairclough v Kamin 2004: 95).

6.4 ANALIZA DISKURZIVNIH DOGODKOV

Diskurzivni dogodek je določeno pisno ali govorno besedilo oz. vsak kulturni izdelek. Faircloughova metoda analize diskurza temelji na izbranem diskurzivnem dogodku, saj se diskurz kot oblika družbene prakse pojavlja prav v njem (Fairclough 1995: 57). Diskurzivni dogodek je mogoče zaznati kot tekst, diskurzivno prakso ali družbeno prakso (prav tam).

V mojem primeru bodo diskurzivni dogodek predstavljali prispevki tiskanih medijev, ki obravnavajo domobranksko prisego. Faircloughov pristop je namreč zasnovan na analizi izbranega diskurzivnega dogodka, saj se lastnost diskurza kot družbene prakse udejanja prav v njem. Vsak diskurzivni dogodek pomeni obliko družbene prakse, ki prek svojega odnosa do reda diskurza vpliva na oblikovanje širših družbenih praks in je hkrati entiteta, na katero povratno delujejo sile družbenih praks (Phillips in Jørgensen 2002: 70).

6.4.1 TEKST

V analizo teksta poleg tradicionalnih oblik lingvistične analize (besedišče, pomenoslovje, slovnica, glasoslovje) Fairclough (1995: 57) uvrščs tudi analizo stavčne kohezivnosti oziroma analizo odnosov med stavki v določenem tekstu.

Tekst je družbeni prostor, v katerem se sočasno odvijata reprezentacija sveta in družbena interakcija. Tekst ima torej več funkcij: predstavno (ang. ideational), medosebno (ang. interpersonal) in besedilno (ang. textual) (Fairclough 1995: 58). Takšna obravnava teksta pa ustreza konstitutivnemu pogledu na diskurz, ki sooblikuje sisteme védenja (predstavna funkcija) ter identitete in družbene odnose (medosebna funkcija).

6.4.2 DISKURZIVNA PRAKSA

Pri analizi diskurzivnega dogodka na ravni diskurzivne prakse gre za raziskovanje produkcije, potrošnje in distribucije besedila. Za Fairclougha (1995: 59) ima diskurzivna praksa povezovalno vlogo med tekstom in družbeno prakso.

Ta analiza vključuje natančno pojasnjevanje načina produkcije in interpretacije tekstov ter analizo, ki se osredotoča na odnos med diskurzivnim dogodkom in diskurzivnim redom (Fairclough v Erjavec in Poler Kovačič 2007: 45).

V Faircloughovem tridimenzionalnem modelu analiza intertekstualnosti povezuje razsežnosti besedila in diskurzivne prakse. Gre za analizo teksta z vidika diskurzivne

prakse. Analiza intertekstualnosti pokaže zgodovinskost besedil, kako se ta nanašajo na določen diskurzivni red in kako spreminjajo določene diskurzivne rede. Intertekstualnost je gonilna sila tako družbenih sprememb kot ohranjanja obstoječega reda v družbi. Družbene spremembe so posledica spreminjanja diskurzivnih redov, vendar pa so možnosti sprememb omejene z odnosi moči v družbi (Fairclough 1995: 120).

6.4.3 DRUŽBENA PRAKSA

Analiza družbene prakse je tretja dimenzija analize družbenega dogodka, ki povezuje različne ravni družbene organizacije: situacijo, institucionalni kontekst, širši skupinski ali družbeni kontekst. Analiza družbene prakse kot analiza družbe skuša pojasniti ugotovitve tekstualne analize na družbeni makroravni. Ta raven analize pa lahko vključuje različne ravni abstrakcije (Erjavec in Poler Kovačič 2007: 47).

V svojem bistvu KDA vključuje proučevanje, kako je diskurz povezan in kako vpliva na reprodukcijo družbenih odnosov, še posebej na vzdrževanje neenakopravnih, nepravičnih in diskriminatornih odnosov moči. Analiza ohranja tekstualno in diskurzivno analizo, toda obe razširja na družbeno raven (prav tam).

V našem primeru bo analiza družbene prakse pravzaprav predstavitev zgodovinskega konteksta.

6.5 ANALIZA DISKURZIVNEGA REDA

Diskurzivni red pomeni konfiguracijo vseh t. i. tipov diskurza, ki so v rabi znotraj posamezne družbene institucije ali družbenega polja (Phillips in Jørgensen 2002: 70). Tipe diskurza tvorijo različni žanri in diskurzi. Diskurzivni red predstavlja množico diskurzov¹⁴ in žanrov¹⁵ znotraj posameznega družbenega področja. Diskurzivni red torej predstavlja diskurzivni vidik nekega družbenega polja. Medije Fairclough (1995: 63) označi kot vezni člen med javnimi in zasebnimi diskurzivnimi redi.

¹⁴ Pri tem diskurze razumemo kot določen način izražanja, ki posameznim izkušnjam podeljuje pomen, ki izhaja iz določene perspektive (nacionalistični, liberalistični, feministični ipd. diskurz) (Phillips in Jørgensen 2002: 70, 71).

¹⁵ Žanri pomenijo določen način rabe jezika, ki predstavlja konstitutivni del posamezne družbene prakse (Phillips in Jørgensen 2002: 72).

6.6 VZOREC IN NAMEN ANALIZE

S pomočjo kritične diskurzivne analize novinarskih prispevkov želim ugotoviti, kako so domobransko prisego predstavljali takratni časopisi. Analizirala bom, koliko pozornosti so namenili temu dogodku, torej koliko prostora je zavzemala reprezentacija tega dogodka. Za analizo poročanja o slovenski domobranski prisegi (20. aprila 1944) bom vzela štiri časopise, ki so med drugo svetovno vojno igrali pomembno vlogo na slovenskih tleh. To so bili časopisi *Slovenec*, *Jutro*, *Slovenski poročevalec* in *Ljudska pravica*.

Osnova analize bo novinarski prispevek, ki obravnava domobransko prisego. Pri časopisih *Slovenec* in *Jutro* bom analizirala prispevke, ki so bili objavljeni med 15. in 25. aprilom 1944, pri časnikih *Slovenski poročevalec* in *Ljudska pravica* pa od aprila 1944 do maja 1944.¹⁶ V časopisu *Slovenec* je bilo v tem času objavljenih petnajst novinarskih prispevkov in deset fotografij na to temo, v časopisu *Jutro* trinajst prispevkov in pet fotografij, v *Ljudski pravici* dva novinarska prispevka, v *Slovenskem poročevalcu* pa trije. Skupaj bom torej analizirala 33 novinarskih prispevkov.

Pri analizi bom pozorna tudi na fotografije, ki s svojim pojavom besedilu dodajo novo pomensko razsežnost. Pogledala si bom fotografije, ki so se pojavljale v časopisih *Slovenec* in *Jutro*, saj *Ljudska pravica* in *Slovenski poročevalec* fotografij nista imela.

V nadaljevanju se bom ukvarjala s tekstovno analizo medijskih prispevkov, in sicer z analizo besed in besednih zvez. Izbira besed je namreč ključnega pomena pri predstavljanju nekega dogodka javnosti prek novic, zato je implicitna ali eksplicitna indikacija ideološke drže medijske hiše, še posebej pa novinarjev (Erjavec 2005: 212). Izbor besed, ki jih določijo oz. izberejo posamezne medijske hiše oz. novinarji, pa predstavlja pogled na določeno situacijo, ki ga imajo oblikovalci novic. Ta pogled pa se izoblikuje na podlagi njihove ideološke drže (Van Dijk v Erjavec 2005: 212). S pomočjo analize izbire besed in besednih zvez bom tako ugotovila, kako so štirje časopisi poročali o istem dogodku –domobranski prisegi, ki se je zgodila 20. aprila 1944.

¹⁶ Pri omenjenih dveh časopisih je obdobje proučevanja novinarskih prispevkov nekoliko širše, saj časopisa nista izhajala dnevno. *Ljudska pravica* je v tistem času izhajala dvakrat mesečno, *Slovenski poročevalec* (ljubljska izdaja) pa enkrat mesečno.

7. ANALIZA NOVINARSKIH PRISPEVKOV V SLOVENCU, JUTRU, LJUDSKI PRAVICI IN SLOVENSKEM POROČEVALCU

7.1 PROSTOR, NAMENJEN POROČANJU O DOMOBRANSKI PRISEGI

7.1.1 SLOVENEK

Časnik *Slovenec* je med vsemi analiziranimi časopisi namenil največ prostora poročanju o domobranski prisegi. Še preden se je prisega zgodila, je nanjo opozarjal z objavo programov in natančnim opisom dogodka, zato je v analizo vključenih še nekaj številčk časnika pred dogodkom (od 15. aprila dalje).

Časnik *Slovenec* prvič omeni domobransko prisego v sredo, 19. aprila 1944, na drugi strani, kjer je objavljen velik naslov 'Praznik slovenske narodne zastave', kjer avtor v uvodu prispevka podrobneje opiše dogodek, ki naj bi se zgodil prihodnji dan: »V četrtek bo na slovesen način zaplapolala s palače pokrajinskega predstavništva slovenska zastava – Ta dan bo tudi svečana zaprisega domobranske vojske, ki bo nato korakala po ljubljanskih ulicah – Ljubljanci, dokažimo ta dan ljubezen in zvestobo do naše vojske.«

V tem časopisu je objavljen en novinarski prispevek, ki napoveduje velik dogodek (objavljen na drugi strani). Zavzema slabo četrtino strani, vendar je jasno, da je to osrednja tema strani, saj je naslov prispevka velik in poudarjen. V njem sledi tudi opis celotnega programa dogodka.

V *Slovincu*, ki je izšel naslednji dan, 20. aprila 1944, je že na prvi strani objavljen osrednji novinarski prispevek, ki nosi naslov 'Ob rojstnem dnevu Adolfa Hitlerja'. Zavzema eno tretjino prve strani in upoveduje slovesnosti, ki se bodo zgodile ob tem prazniku. Domobrance omenja samo posredno, saj so slednji prisegli prav na njegov rojstni dan.

Dalje sta na drugi strani časopisa objavljena kar dva prispevka, povezana z domobransko prisego. Prvi nosi naslov 'Slovenska zastava se dviga', drugi pa 'Slovenska Ljubljana'. Oba skupaj zavzemata četrtino druge strani.

Na tretji strani je objavljen novinarski prispevek z naslovom 'Medtem ko domobranstvo razvija slovensko zastavo ...', ki govori o spopadih med domobranci in t. i. 'komunističnimi tolpmami'.

Na četrti strani *Slovenca* je še enkrat objavljen spored četrtkovih svečanosti (ki je bil objavljen že prejšnji dan), v katerem je opisan celotni program domobranske prisega. V prispevku so tudi navodila, namenjena občinstvu.

V posebni (šestnajsti) četrtkovi prilogi *Slovenca* je na šesti strani objavljen novinarski prispevek z naslovom 'Tolminska dviga zastavo stare pravde', ki govori o vstaji Tolmincev proti komunizmu in poudarja kvalitete domobranstva. Poudarja, da je to »... /č/as domobranstva, po katerem narod z veseljem sodeluje z nemškimi oblastmi v boju proti nakanam komunizma.«

Analiza je pokazala, da se je število novinarskih prispevkov, ki posredno ali neposredno omenjajo domobransko prisego, v tem časniku povečalo, saj kar šest prispevkov v časopisu govori o tej temi ali pa se nanaša nanjo.

21. aprila 1944 je v časopisu *Slovenec* objavljenih največ novinarskih prispevkov, povezanih z domobransko prisego. Na prvi strani časopisa sta objavljena dva novinarska prispevka, ki obravnavata Hitlerjev rojstni dan. Prispevka nosita naslova 'Führerju za rojstni dan' in 'Slovesnost Hitlerjevega rojstnega dne v Operi'. Čeprav prispevka ne tematizirata prav domobranske prisega, pa omenjata Nemčijo kot veličastno državo in omenjata Hitlerja kot Velikega vodjo. Oba prispevka se nanašata na domobransko povezavo s Hitlerjevo Nemčijo, zato oba vključujem med prispevke, ki govorijo o domobranski prisegi.

Na prvi strani časopisa so spodaj objavljene tudi štiri fotografije dogodka na stadionu, ki pa z ničemer ne upovedujejo zgoraj omenjenih prispevkov, ampak so od njih povsem ločene. Na fotografijah je predstavljen dogodek domobranske prisega. Zato lahko trdim, da je v tej številki *Slovenca* tri četrtine prve strani posvečene slavnostnima dogodkoma, Hitlerjevemu rojstnemu dnevu in zaprisegi domobrancev.

Druga in tretja stran *Slovenca* sta skoraj v celoti namenjeni slovesnemu dogodku. Na drugi strani so trije novinarski prispevki od štirih namenjeni prisegi domobrancev.

Najbolj odmeven nosi naslov 'Domobranstvo je priseglo zvestobo domovini', nato pa mu sledita še 'Zastava že razvita je ...' in 'Prisega domobranske vojske'.

Na tretji strani so objavljeni še trije novinarski prispevki (zavzemajo dobro polovico strani), ki upovedujejo dogodek. Ti prispevki so: 'Zmagoslaven pohod domobranske vojske' (ki je nadaljevanje besedila na drugi strani), 'Mladina manifestira po ljubljanskih ulicah' in 'Amnestija ob Führerjevem rojstnem dnevu'.

Skupaj je v časopisu *Slovenec* dan po domobranski prisegi osem novinarskih prispevkov, povezanih z dogodkom, v časopisu pa se na prvi strani poleg prispevkov nahajajo tudi štiri fotografije, ki upovedujejo domobransko prisego, ki se je dan prej zgodila na ljubljanskih ulicah in stadionu.

V nadaljnjih dveh časopisih (22. aprila, 23. aprila) novinarskih prispevkov, o domobranski prisegi, ni več. V njiju najdemo številne druge prispevke, ki opisujejo spopade in uspehe domobrancev. Drugih novinarskih prispevkov, ki bi se nanašali na prisego, ni več.

Ti dve omenjeni številki sta pomembni predvsem zaradi fotografij. V časopisu *Slovenec*, ki je izšel 22. aprila 1944, so na prvi strani objavljene tri fotografije, ki reprezentirajo dogodke 20. aprila 1944. Tako lahko rečemo, da je tretjina prve strani še vedno namenjena domobranski prisegi – a ne z novinarskim besedilom, temveč s slikovnim gradivom.

Prav tako je samo s slikovnim gradivom, ki reprezentira domobransko prisego, opremljen *Slovenec* v nedeljo, 23. aprila 1944, kjer so na dnu tretje strani časopisa objavljene tri fotografije v spomin na dogodek.

Analiza je pokazala, da se je število novinarskih prispevkov, namenjenih domobranski prisegi, med 19. aprilom in 21. aprilom povečevalo in je 21. aprila, dan po prisegi, doseglo svoj vrh. Nato je njihovo število precej upadlo, v časopisu pa so se pojavljale samo še fotografije v spomin na dogodek.

7.1.2 JUTRO

Tudi časnik *Jutro* je poročanju o domobranski prisegi namenil zelo veliko svojega prostora. Nanjo je začel opozarjati, še preden se je zgodila. Tako kot *Slovenec*, je tudi *Jutro* o njej pisal že dan prej.

Na drugi strani *Jutra*, ki je izšel 19. aprila 1944, je objavljen novinarski prispevek z naslovom 'Zavedni Ljubljani', kjer je, tako kot v *Slovincu*, opisan dogodek, ki se je zgodil naslednji dan, poleg prispevka pa je objavljen tudi 'Spored četrtkovih svečanosti' (povsem enako kot v *Slovincu*). V tej številki časnika *Jutro* domobransko prisego upovedujeta dva prispevka.

Na dan zaprisege, 20. aprila 1944, je *Jutro* na prvi strani objavilo dva novinarska prispevka, ki sta upovedovala dogodek. Nosilni članek je 'Führerjev rojstni dan', ki govori o Hitlerju in o tem, da bodo domobranci prisegli prav na njegov rojstni dan, povsem desno pa je na prvi strani objavljen še krajši prispevek z naslovom 'Naša narodna zastava'.

Na drugi strani časopisa sta objavljena dve novinarska prispevka, podobna tistim iz časopisa 19. aprila. Prvi prispevek nosi naslov 'Slovenska Ljubljana', drugi pa je zopet 'Spored današnjih svečanosti', ki je bil v časniku objavljen že dan prej.

Tako lahko zaključim, da so v časopisu na dan domobranske prisega objavljeni štiri novinarski prispevki ki se nanašajo na sam dogodek.

V časopisu *Jutro* 21. aprila 1944 je, tako kot pri *Slovincu*, objavljenih največ novinarskih prispevkov, povezanih z domobransko prisego. Na prvi strani časopisa so upovedani trije novinarski prispevki, posredno oz. neposredno povezani z domobransko prisego. Prvi nosi naslov 'Naš Hitler', drugi 'Prazničen dan za Slovence' in tretji 'Ponosno je zaplapolala naša narodna zastava'.

Na prvi strani časopisa sta objavljeni tudi dve fotografiji zaprisege. V *Jutru* je dobre tri četrtine prve strani posvečene obema osrednjima dogodkoma tistega dne, Hitlerjevemu rojstnemu dnevu in prisegi domobrancev.

Na drugi strani *Jutra* je objavljeno nadaljevanje prispevka s prve strani 'Prazničen dan za Slovence', poleg tega pa so tu še trije drugi novinarski prispevki, ki upovedujejo

domobransko prisego. To so: 'General Rösener govori slovenskim domobrancem', 'Ljubljana navdušeno pozdravlja domobrance' in 'Defile na Kongresnem trgu'. Celotna druga stran *Jutra* je namenjena dogodku, ki se je zgodil na Hitlerjev 55. rojstni dan. V nadaljevanju je objavljenih še nekaj prispevkov o Hitlerjevem rojstnem dnevu in proslavi, vendar v teh prispevkih ni govora o prisegi.

Skupaj je torej v časopisu *Jutro* dan po domobranski prisegi objavljenih šest novinarskih prispevkov, povezanih s prisego, v časopisu pa na prvi strani najdemo tudi dve fotografiji dogodka.

V *Jutru* 22. aprila 1944 je odmev domobranske prisege zaslediti samo še na prvi strani. Dogodek upovedujejo tri fotografije, objavljen pa je tudi krajši prispevek z naslovom 'Veliki trenutki', v katerem je povzeto dogajanje prejšnjega dne in njegov pomen.

Kot v *Slovincu*, je tudi pri *Jutru* mogoče opaziti največje število novinarskih prispevkov, ki upovedujejo domobransko prisego, med 19. aprilom in 21. aprilom. 22. aprila pa sta objavljeni še dve fotografiji in krajši novinarski prispevek; po tem se o domobranski prisegi v *Jutru* ne piše več.

7.1.3 LJUDSKA PRAVICA

Ljudska pravica, Organ komunistične partije Slovenije, ki v podnaslovu nosi tudi geslo 'Smrt nemškimi okupatorjem', je v času, ki ga obravnavamo, izhajala dvakrat mesečno, zato sem v analizo zajela časopise med 14. aprilom in 28. majem 1944.

V *Ljudski pravici* je objavljenih veliko novinarskih prispevkov o domobranci, medtem ko jih o domobranski prisegi skoraj ne najdemo. Domobranska prisega je v *Ljudski pravici* obravnavana šele 15. maja 1944. Omenjena je v enem od podnaslovov novinarskega prispevka 'Velika zmaga VII. Korpusa pri Žužemberku'. V prispevku pa ni opisan sam dogodek, temveč je pozornost usmerjena k zmagi partizanske vojske.

Drugi prispevek, ki upoveduje domobransko prisego, se v *Ljudski pravici* pojavi 28. maja 1944. Prispevek je objavljen na prvi strani in se nadaljuje tudi na polovici druge strani. Novinarski prispevek je pravzaprav le odmev na domobransko prisego. 'Prisega' je tako (poleg že prej omenjenega prispevka) edini prispevek, ki je domobransko prisego omenjal v *Ljudski pravici*.

7.1.4 SLOVENSKI POROČEVALEC

Informacijski vestnik osvobodilne fronte (ljubljska izdaja), *Slovenski poročevalec*, domobranski prisegi tako kot *Ljudska pravica* ni namenil veliko svojega prostora.¹⁷ Domobranska prisega je v *Slovenskem poročevalcu* obravnavana samo v treh novinarskih prispevkih, pa še to samo posredno.

Prvi prispevek je objavljen v sedmi številki *Slovenskega poročevalca* z naslovom 'Bedni manevri reakcije', drugi in tretji prispevek pa sta objavljena v osmi številki, prvi nosi naslov 'Slovenci!', drugi, 'Naši hrabri borci zavzeli Trebnje', pa je objavljen na sredini.

7.2 SEMANTIČNA ANALIZA

Semantika raziskuje pomen jezikovnih enot. Verschueren (2000: 14) je prepričan, da semantika to počne na ravni besed ali stavkov, ki so lahko preproste propozicije ali kompleksnejše strukture. Na mikroravni me bo pri semantični analizi zanimal predvsem izbor besed in besednih zvez, torej izbor jezikovnih sredstev. Nato bom analizirala še, katere besede so uporabljene oz. kateri retorični tropi se pojavljajo v besedilih.

7.2.1 MIKRORAVEN: IZBOR JEZIKOVNIH SREDSTEV

Izbira jezikovnih sredstev je ideološko motivirana odločitev. Fowler (1993) je prepričan, da je ideologija vzvod za naša edinstvena poimenovanja stvarnosti. Na ravni besed je kljub temu treba upoštevati več kot le slovarski pomen. Fowler (1993: 4) pravi,

¹⁷ V analizo sem zajela naslednje številke med aprilom in junijem: številko 6 (april–maj 1944), številko 7 (maj 1944), in številko 8 (začetek junija 1944).

da obstajajo različni načini upovedovanja stvari, to pa po njegovem mnenju niso naključne alternative, saj razlike v izražanju nosijo tudi ideološke posebnosti.

V analizi poročanja o domobranski prisegi me bo zanimalo, kateri označevalci so bili v novinarskih prispevkih, objavljenih v *Slovincu*, *Jutru*, *Ljudski pravici* in *Slovenskemu poročevalcu*, izbrani za poimenovanje domobranske prisege, domobrancev, Hitlerja in slovenske zastave. Konotacija je dodatni pomen neke besede, ki ga pridobi osnovni dobesedni oz. denotativni znakovni sistem. Konotativni pomeni so ponavadi zabrisani, večpomenski in dvoumni (Barthes 1979: 346–348).

7.2.1.1 OZNAČEVALCI DOMOBRANSKE PRISEGE

Pri analizi poročanja o domobranski prisegi me je zanimalo, kateri označevalci so bili v novinarskih prispevkih uporabljeni za poimenovanje domobranske prisege (označenec) v *Slovincu* in *Jutru* ter *Ljudski pravici* in *Slovenskem poročevalcu*.

Označevalce domobranske prisege oziroma izbrana jezikovna sredstva sem analizirala v 33 prispevkih.

Tabela 7.2.1.1.1: Poimenovanje domobranske prisege v časopisih Slovenec, Jutro, Ljudska pravica, Slovenski poročevalec

OBJAVLJENO V		OZNAČEVALCI DOMOBRANSKE PRISEGE
<u>Slovenec</u>	19. april 1944	<ul style="list-style-type: none"> - praznik slovenske narodne zastave; - svečana zaprisega domobranske vojske; - slovenski narod bo praznoval svoj veliki zgodovinski praznik; - slovenski narod bo z najvišjega mesta (tj. Nemčije) dobil priznanje, da je v odločilni uri evropske in svetovne zgodovine našel pravilen odnos do dogajanj okoli sebe, da je pravočasno uvidel, kje je njegovo mesto ter brez oklevanja storil svojo narodno in evropsko dolžnost; - potrdilo, da je dveletna krvava borba slovenskega ljudstva proti boljševizmu pravilna in uspešna; - slovesno potrdilo in priznanje naše borbe; - Slovensko domobranstvo (...) bo pri Vsemogočnem Bogu priseglo, da bo začeto borbo za slovenski narod in domovino izvedlo do zmagovitega konca, do popolnega uničenja komunizma na slovenski zemlji.
	20. april 1944	<ul style="list-style-type: none"> - ta slovesnost ni enaka navadnim svečanostim, ki se odigravajo večkrat v življenju naroda; - slavnostni obred; - slovenska domobranska vojska bo zapriseгла; - prisegla bo zvestobo svojemu narodu, prisegla bo neodjenljivo borbo narodnemu sovražniku komunizmu do zadnjega diha, do sovražnikovega uničenja; - naše fante veže sveta prisega, dana pred vsemogočnim Bogom svojemu narodu in njegovi rešitvi; - zapriseга domobranske vojske je zgodovinski mejnik, ki nakazuje novo obdobje v razvoju slovenske borbe proti komunističnemu uničevalcu; - zapriseга naših hrabrih domobrancev (...) bo vsem in vsakomur izpričala, da je slovenski fant, slovenski mož, ki je v najusodnejši uri svojega naroda stopil na branik domačije, trdno odločen v zagrizeni in neodjemljivi borbi do poslednje kaplje krvi braniti slovensko domovino pred rdečim požarom ...
	21. april 1944	<ul style="list-style-type: none"> - zgodovinski dogodek; - domobranska vojska je prisegla svojim voditeljem pokorščino, neizprosno borbo proti komunizmu in zvestobo slovenski domovini; - slovenski domobranci so dvignili roke in pri Vsemogočnem Bogu prisegli zvestobo domovini - praznik slovenske narodne vojske; - današnja slovesnost je (...) dokazala, da je v celoti premagan tisti škodljiv in strahopeten predsodek, ki je hotel zabraniti Slovincem skupno tovarištvo nemškega in domobranskega vojaka, ki je hotel, da bi se slovenski narod izločil iz povezanosti evropskih narodov, da bi zatajil najnujnejši klic časa in se vrgel v naročje največje pasivnosti ter s tem razkrojem zapadel kot lahek plen v roke svojemu sovražniku; - pred vsemogočnim Bogom so se naši domobranci zavezali, da bodo v pokorščini svojim voditeljem branili slovensko domovino pred njegovim sovražnikom – komunizmom, in če je treba, za ta namen žrtvovali svoje življenje.

		<ul style="list-style-type: none"> - svečan dogodek; - prisega za zvestobo, brez katere se zruši vse, kar je veliko in sveto.
<u>Jutro</u>	19. april 1944	<ul style="list-style-type: none"> - potrdilo, da je dveletna krvava borba slovenskega ljudstva proti boljševizmu pravilna in uspešna; - zaprisega naše domobranske vojske; - Slovensko domobranstvo (...) bo pri Vsemogočnem Bogu priseglo, da bo začeto borbo za slovenski narod in domovino izvedlo do zmagovitega konca, do popolnega uničenja komunizma na slovenski zemlji.
	20. april 1944	<ul style="list-style-type: none"> - zaprisega domobranske vojske ; - zaprisega naših hrabrih domobrancev (...) bo vsem in vsakomur izpričala, da je slovenski fant, slovenski mož, ki je v najusodnejši uri svojega naroda stopil na branik domačije, trdno odločen v zagrizeni in neodjemljivi borbi do poslednje kaplje krvi braniti slovensko domovino pred rdečim požarom; - zaprisega domobranske vojske, da bo do skrajnih moči neomahljivo in nepopustljivo nadaljevala svojo borbo proti uničujočemu komunizmu in vsem njegovim pomagačem do njegovega dokončnega uničenja na naših tleh.
	21. april 1944	- potrditev, da hoče Slovensko domobranstvo do zmagovitega zaključka nadaljevati svojo borbo proti komunizmu in njegovim pomagačem na naših tleh.
	22. april 1944	<ul style="list-style-type: none"> - slovenski vojak je prisegel pri Bogu, da se bo zvesto in hrabro bojeval za boljšo bodočnost svojega naroda in njega dostojno mesto v novi Evropi kot zvest tovariš nemškega vojaka; - slovesna prisega slovenskih mož in fantov pomeni en korak dalje v organizaciji našega domobranstva, kajti baš prisega je oni temeljni kamen, ki drži vsako vojsko in ki ustvarja v duševnosti vsakega vojaka kult zvestobe.
<u>Ljudska pravica</u>	15. maj 1944	<ul style="list-style-type: none"> - švabobranska prisega; - izdajalska švabobranska prisega teh slovenskih janičarjev, ki so na Hitlerjev rojstni dan prisegli zvestobo Hitlerju in obljubili, da se bodo skupno z nemško policijo in SS-bandami borili za novo Evropo.
	28. maj 1944	- prisega.
<u>Slovenski poročevalec</u>	maj 1944	- naši domači izdajalci so se iz strahu pred narodnimi množicami slepo vrgli v naročje Gestapa.
	začetek 1944 junija	- prisega švabsko-švabobranski zvestobi.

Analiza besed in besednih zvez kaže, da sta časnika *Slovenec* in *Jutro* pozitivno reprezentirala domobransko prisego, *Ljudska pravica* in *Slovenski poročevalec* pa negativno. *Slovenec* in *Jutro* sta za opis domobranske prisege uporabila precej podobne besede in besedne zveze s pozitivno konotacijo. 20. april 1944 sta oba časnika označila za dvojni praznik. Po pogostosti v časnikih izstopa uporabi besednih zvez 'svečana zaprisega domobranske vojske' in 'slovesno potrdilo', ki nakazujeta, da gre za posebno pozitivnen dogodek. V obeh časnikih pa najdemo še številne druge besede in besedne zveze, ki označujejo domobransko prisego. Predvsem velja izpostaviti še ponavljajoče leve prilastke 'slavnostni', 'slovesni', 'svečan', ki jih časnika večkrat uporabita (v besednih zvezah: 'slavnostni obred', 'svečana zaprisega', 'svečan dogodek', 'slovesna prisega'). S tem jezikovno sredstvo ni le zaznamovano, ampak s ponavljanjem utrjuje pozitivno konotacijo.

Domobranska prisega pa je za *Ljudsko pravico* imela negativno, zaničevalno konotacijo, poimenovali so jo 'izdajalska švabobranska prisega'. Tudi v *Slovenskem poročevalcu* je moč zaslediti negativno konotacijo domobranske prisege, saj naj bi se z njo domobranci 'slepo vrgli v naročje Gestapa'.

7.2.1.2 OZNAČEVALCI DOMOBRANCEV

V nadaljevanju sledi analiza poročanja o domobranski prisegi, natančneje pregled označencev domobrancev v 33 analiziranih prispevkih v *Slovincu*, *Jutru*, *Ljudski pravici* in *Slovenskem poročevalcu*.

Tabela 7.2.1.2.2: Poimenovanje domobrancev v časopisih Slovenec, Jutro, Ljudska pravica, Slovenski poročevalec

OBJAVLJENO V		OZNAČEVALCI DOMOBRANCEV
<u>Slovenec</u>	19. april 1944	<ul style="list-style-type: none"> - domobranska vojska; - naši hrabri domobranci; - branitelji, branilci slovenske zemlje, slovenskega naroda in slovenski svetinj; - najboljši sinovi naše zemlje; - borci za lepšo bodočnost Slovencev; - domobranstvo je naša narodna vojska, naš ponos, naše upanje, porok za lepšo prihodnost; - domobranske čete.
	20. april 1944	<ul style="list-style-type: none"> - domobranske čete; - domobranska vojska; - zmagovita oborožena sila; - hrabri domobranci.
	21. april 1944	<ul style="list-style-type: none"> - z ramo ob rami, povezana po istih idealih človečanstva in evropske kulturne tradicije, se borita nemški vojak in slovenski domobranec proti sovražniku evropskih narodov; - domobranci; - četa domobrancev, samih krepkih, visokoraslih, od sonca zagorelih fantov; - domobranske čete v svojih sinjih uniformah podkev; - Slovensko domobranstvo; - belogardistični legionarji.
<u>Jutro</u>	19. april 1944	<ul style="list-style-type: none"> - domobranska vojska; - Slovensko domobranstvo.
	20. april 1944	<ul style="list-style-type: none"> - domobranska vojska; - hrabri domobranci; - zavedni sinovi svojega naroda.
	21. april 1944	<ul style="list-style-type: none"> - domobranske čete; - domobranstvo je porok, da črne nakane protinarodnega komunizma tudi v bodoče ne bodo uspele; - to ime (Slovensko domobranstvo) vas obvezuje, da branite svojo domovino pred banditi in njihovimi pomagači; - borbeni branilci našega naroda.
	22. april 1944	<ul style="list-style-type: none"> - slovenski vojak;

<u>Ljudska pravica</u>	15. maj 1944	<ul style="list-style-type: none"> - švabobranci; - domobranski hlapci; - švabobranska posadka; - slovenski janičarji; - Hitlerjeva armada; - hitlerjevski barbari; - Rupnikovi domobranci; - slovenski gestapovci.
	28. maj 1944	<ul style="list-style-type: none"> - švabobranci; - Hitlerjeva armada; - priznani voditelji slovenskega naroda; - janičarji; - banditi; - izdajalski Hitlerjevi pomagači; - domobranska vojska; - švabobranska vojska; - Hitlerjevi prisežniki.
<u>Slovenski poročevalec</u>	maj 1944	<ul style="list-style-type: none"> - slovenska oblika SS čet; - sestavni del gestapovskega policijskega aparata, njegovi najogabnejši hlapci; - švabobranska posadka; - švabobranski zločinci; - domači izdajalci; - plavogardistična formacija; - hlapci.
	začetek 1944	junija

Podobno kot pri domobranski prisegi tudi pri opazovanju označevalcev domobrancev opazim, da gre pri *Slovenecu* in *Jutru* za poudarjanje pozitivnih konotacij, pri *Ljudski pravici* in *Slovenskem poročevalcu* pa za negativnih.

Pri časnikih *Slovenec* in *Jutro* se največkrat pojavljata besedni zvezi 'hrabra domobranska vojska' in 'branitelji, branilci slovenske zemlje'. Naj zopet izpostavim levi prilastek, ki se tudi tukaj nenehno ponavlja. Za označevanje domobranskih čet sta časnika *Slovenec* in *Jutro* nenehno uporabljala levi prilastek hraber. Prilastek označuje nekoga, ki je storil izredno pogumno, junaško dejanje. S ponavljanjem levega prilastka časnika dosegata dodatne pomenske konotacije, saj domobransko vojsko s tem ves čas označujeta za izredno pogumno in junaško.

Slovenec in *Jutro* sta torej za poimenovanje domobranske vojske uporabila jezikovna sredstva s pozitivnimi konotacijami, medtem ko je v *Ljudski pravici* in *Slovenskem poročevalcu* mogoče opaziti izrazito negativne konotacije. Časnika namreč domobrance označita za 'švabobransko posadko', 'hitlerjevske barbabe', 'izdajalske Hitlerjeve pomagače', 'hitlerjevsko roparsko in morilsko trumo« in »narodne izdajalce in okupatorske pomagače'.

7.2.1.3 OZNAČEVALCI HITLERJA

V tretjem delu označevalcev sem se osredotočila na Adolfa Hitlerja. Tudi označevalce zanj sem poiskala v 33 prispevkih v vseh štirih omenjenih časopisih.

Tabela 7.2.1.3.3: Poimenovanje Adolfa Hitlerja v časopisih Slovenec, Jutro, Ljudska pravica, Slovenski poročevalec

OBJAVLJENO V		OZNAČEVALCI ADOLFA HITLERJA
<u>Slovenec</u>	20. april 1944	- vodja velikonemške države; - narodni vodja in vrhovni državni krmar; - genialni voditelj Adolf Hitler; - vodja evropskega protiboljševiškega tabora.
	21. april 1944	- Führer; - voditelj nemškega Rajha; - vodja velikonemškega Rajha.
<u>Jutro</u>	20. april 1944	- Führer; - buditelj; - vodja velikonemškega Reicha; - stvaritelj in voditelj velike Nemčije.
	21. april 1944	- Führer; - naš Hitler; - stvaritelj in voditelj Velike Nemčije.
<u>Ljudska pravica</u>	28. maj 1944	- voditelj Nemčije.
<u>Slovenski poročevalec</u>	začetek junija 1944	- hitlerjevski zver; - nemški voditelj.

Tako kot pri prejšnjih dveh analizah označevalcev, tudi tukaj opazimo naklonjenost oz. nenaklonjenost nemškemu voditelju, Adolfu Hitlerju. Vendar pa tukaj negativne oz. pozitivne konotacije niso tako zelo izrazite, kot pri prejšnjih analizah. *Slovenec* in *Jutro* za Hitlerja uporabita pozitivno konotacijo in ga poimenujeta kot 'narodnega vodjo in vrhovnega državnega krmarja', 'genialnega voditelja', 'stvaritelja in voditelja velike Nemčije', večkrat pa za označitev Adolfa Hitlerja uporabita tudi levi prilastek 'genialen'.

Ljudska pravica Hitlerja poimenuje nevtrarno kot 'voditelja Nemčije' medtem koga *Slovenski poročevalec* izrazito negativno označuje kot 'hitlerjevsko zver'.

7.2.1.4 OZNAČEVALCI SLOVENSKE ZASTAVE

Ker sta časnika *Slovenec* in *Jutro* 20. april 1944 označila za dvojni praznik (izobešanje slovenske zastave in prisega domobrancev), sem pregledala tudi označence slovenske zastave v *Slovincu* in *Jutru*, v 28 analiziranih prispevkih. *Ljudska pravica* in *Slovenski poročevalec* o slovenski zastavi (oz. njenem izobešanju) namreč nista pisala, zato tudi označevalcev zanjo nismo našli.

Tabela 7.2.1.4.4: Poimenovanje slovenske zastave v časopisih Slovenec in Jutro

OBJAVLJENO V		OZNAČEVALCI SLOVENSKE ZASTAVE
<u>Slovenec</u>	19. april 1944	- narodna zastava, simbol slovenske narodne bitnosti.
	20. april 1944	- slovenska zastava bo zavihrala na vladni palači; - slovenska narodna zastava se neoskrunjena dviga; - slovenska trobojnica; - pod to zastavo, v njeni osvežujoči senci, se bo razvijalo slovensko javno življenje, pod njenim okriljem bodo odhajale slovenske domobranske čete v borbo proti narodnemu sovražniku, ki je ta simbol slovenstva oskrunil z rdečo peterokrako zvezdo ter srpom in kladivom; - neomadeževan simbol svoje narodne zavednosti.
	21. april 1944	- zastava, simbol narodne usode, znamenje njegove samobitnosti (...), je javna izpoved narodnega programa; - zastava je simbol narodne samobitnosti.
<u>Jutro</u>	19. april 1944	- simbol slovenske narodne bitnosti.
	20. april 1944	- slovenska trobojnica; - belo-modra-rdeča zastava je simbol slovenske narodne bitnosti.
	21. april 1944	- trobojnica, simbol naše narodne bitnosti in priče naših borb za obstoj in napredek Slovencev.
	22. april 1944	- slovenska trobojnica, tri barve, ki so vsakemu Slovincu nadvse drage, ki mu pomenijo življenje, spomin na preteklost in up na bodočnost.

Kot smo ugotovili, sta časnika *Slovenec* in *Jutro* 20. april 1944 označila kot dvojni zgodovinski dogodek, pri katerem je eno izmed obeh pomembnih vlog odigralo izobešanje slovenske zastave, kateri sta oba namenila veliko pozornosti. Zastavo sta označila za 'simbol narodne usode', 'znamenje njegove samobitnosti', 'slovensko trobojnico, tri barve, ki so vsakemu Slovencu nadvse drage, ki mu pomenijo življenje, spomin na preteklost in up na bodočnost'. Časnik *Jutro* piše tudi, da je general Rösener »... /s/ klenim nagovorom podčrtal zgodovinski pomen slovenskega razvitja nemške in slovenske zastave na rojstni dan Führerja nemškega Reicha« (Jutro 21. aprila 1944: 2). Ta svečanost skupnega dviga zastav pa meri na trajno složnost in sodelovanje obeh narodov.

7.2.1.5 RETORIČNI TROPI

Richardson (v Erjavec in Poler Kovačič 2007: 71) pravi, da je najbolje, da novinarske prispevke obravnavamo kot argumentativni diskurz, saj je poleg posredovanja informacij njihov temeljni cilj novinarjev prepričati občinstvo, da so njihove interpretacije v novinarskih prispevkih racionalne in primerne.

Trop je po mnenju Corbetta (prav tam) odklon od običajnega in značilnega pomena besede. Za razliko od retorične sheme, ki vključuje odklon od običajnega vzorca ali ureditve besed, bo trop uporabil besedo, da bi jo drugače, neobičajno konotiral. Gre torej za slogovno zaznamovano rabo besed v prenesenem ali zaznamovanem pomenu. Taki tropi se uporabljajo kot strateško neobvezne dodatne strukture v tekstu, ki opozarjajo na določene pomene in jih zaradi tega posredno poudarjajo (Van Dijk v Erjavec in Poler Kovačič 2007: 71).

Ker sem v analiziranih besedilih opazila precej retoričnih tropov, bom vrsto, ki še posebej izstopa, obravnavala posebej. V besedilih bom tako največ pozornosti namenila hiperboli, v posameznih primerih pa bomo izpostavili tudi druge trope.

Hiperbola, kateri namenjam največ pozornosti, je primer prekomernega pretiravanja z namenom, da bi dosegli retorični učinek. Gre za to, da določeni predmetnosti pripisujemo preveč dobrih ali slabih lastnosti (Van Dijk v Erjavec in Poler Kovačič 2007: 72).

7.2.1.5.1 RETORIČNI TROPI V ANALIZIRANIH NOVINARSKIH BESEDILIH

Največ retoričnih tropov sem pri analizi novinarskih besedil našla v *Slovenecu* in *Jutru*, ki sta o domobranski prisegi tudi največ pisala in jo hkrati slikovito opisovala, da bi dosegla retorični učinek in bralcu prikazala dogodek kot nekaj svečanega, veličastnega in velikega. Tipični primeri so:

Čeprav so Ljubljancani o obeh slavnostih zvedeli šele dva dni prej, je bil vendar ljudski naval k obema svečanostima naravnost ogromen, resnično zmagoslavje slovenske narodne misli, ki se je po treh letih komunističnega strahovanja očiščena in okrepljena dvignila visoko (...) (*Slovenec* 21. april 1944: 2).

Množice ljubljanskih meščanov so radostno občutile pomen dogodka ter so povsod s cvetjem, s prisrčno toplino in navdušenim vzklikanjem pozdravljale domobranske čete, te borbene branilce našega naroda, ter njegovih tvarnih in duhovnih dobrin (*Jutro* 21. aprila 1944: 1).

Zbrana množica je slovesnim trenutkom, ko sta se zastavi dvigali na drogu, prisostvovala odkritih glav in globoko ganjena. Na resnih, a vedrih obrazih se je vsem videlo, kako se v polni meri zavedajo zgodovinskega pomena tega dogodka (*Jutro* 21. aprila 1944: 1, 2).

V omenjenih treh primerih opazim, da sta *Slovenec* in *Jutro* v svojih novinarskih prispevkih uporabila tudi hiperbole, da bi pri bralcu dosegla občutek mogočnosti in pomembnosti domobranske prisega. *Jutro* je tako pisalo, da se je *vsem videlo*, da se v polni meri zavedajo zgodovinskega pomena dogodka. *Jutro* tudi piše, da so ljubljanske množice *povsod s cvetjem, prisrčno toplino in navdušenim vzklikanjem* pozdravljale domobrance. Hiperbola je uporabljena tudi v *Slovenecu*, saj je časnik *ljudski naval* k obema svečanostima označil kot *resnično zmagoslavje slovenske narodne misli*.

Komunistom je ostala le rdeča cunj, onesnažena s sionsko peterokrako zvezdo, resnični slovenski pokret pa bo jutri dvignil neomadeževan simbol svoje narodne zavednosti (*Slovenec* 20. april 1944: 2).

Mlakar (2003: 303) pravi, da je *Slovenec* poudarjal, da gre za pravo ironijo, ko se prav iz vrst tistih, ki so jih komunisti neutrudno proglašali za narodne izdajalce, dviga neoskrunjena slovenska zastava, medtem ko je komunistom ostala le *rdeča cunj*a. V tem primeru gre za rabo ene besede ali besedne zveze namesto druge, in sicer na podlagi kakšne skupne poimenske lastnosti (Erjavec in Poler Kovačič 2007: 73). V tem primeru se torej pojavi metafora, saj rdeča cunjja predstavlja zastavo komunistov.

Resnih obrazov so prisegli domobranci, saj so se zavedali polnega pomena besed, ki so jih izgovarjali, a veseli so bili, da so lahko javno pred vsem svetom izpričali to, kar nosijo že davno zapisano v srcih, kar so že neštetokrat premislili v urah dolgotrajnih pohodov, že tolikokrat preizkusili in prekalili v ostrih borbah (Jutro 21. aprila 1944: 2).

Razpoloženje domobrancev je opisano z velikim pretiravanjem (zopet gre za uporabo hiperbole). Opazimo tudi, da je avtor prispevka poudaril pomembnost prisege, ki naj bi jo domobranci izrekli *javno pred vsem svetom*, ponosno in veselo, a Mlakar (1994: 116) meni, da ni bilo tako. Čeprav je bila prisega svobodna, je jasno, da je bila odklonitev povezana z velikim tveganjem, saj so nemške oblasti hitro opravile z uporniki.

Nemška taktika, poslati te hlapce v neki novi izvorni, nepoznani obleki med slovenski narod, se ni posrečila (Slovenski poročevalec maj 1944: 2).

... /gospodar je vihtel bič in prav vse je moralo v prisego; tudi voditelj Nemčije (ime so popustili) in tudi borba z zavezniki vsepovsod do konca. Ob priliki prisege pa je Rösener jasno in glasno povedal: domobranstvo je naša, nemška zadeva, ki smo jo ustanovili in organizirali zato, da branimo interese velike Nemčije in s prisego to vsak potrjuje (Ljudska pravica 28. maj 1944: 2).

V omenjenih primerih sta prisotni dve metafori. V prvem primeru gre za označbo domobrancev kot *hlapcev*, v drugem pa za označbo Hitlerja kot neizprosne gospodarja, kot *gospodarja, ki vihti bič*.

O domobranski prisegi piše tudi Griesser-Pečarjeva (2004: 301), ki pravi, da so zaradi hudega pritiska Nemcev domobranci pristali na besedilo prisege, v katerem je bil omenjen tudi 'voditelj velike Nemčije'.

Marsikatero oko se je zaszolilo, ko je videlo plapolati našo trobojnico, in obrazi, polni radosti, osvetljeni od sonca, ki je kot po čudežu baš tistih nekaj trenutkov pretrgalo deževne oblake, so ustvarili razpoloženje, ki je včasih vladalo le v dnevih največjih praznikov (Jutro 22. aprila 1944: 1).

Vreme se je ta čas popolnoma zjasnilo. Posijalo je sonce, nastal je lep sončni dan, da je začelo kar pripekati. Bil je zares slavnostni dan (Slovenec 21. april 1944: 3).

Kot je razvidno iz zgornjih odstavkov, sta časnika Slovenec in Jutro namenila nekaj vrstic tudi vremenu, kar zopet kaže na pretiravanje oz. hiperbolo, saj naj bi se po njunem pisanju kot po čudežu ob domobranski prisegi in izobešanju zastav prikazalo sonce in postreglo z lepim vremenom.

Stadion je najlepše ljubljansko igrišče, kjer se je vedno zbirala mladina, da bi okrepila svoje mlade sile in jih izvežbala za dolžnosti do domovine, veličastna arena, ki je doživela že mnogo velikih zborovanj in nastopov, je sprejela danes v okrilje naše domobranstvo. Stadion je videl že marsikatero mogočno prireditvev, gotovo pa še nobene tako zgodovinsko pomembne, kakor je doživel danes, ko so na njem položili vojaško prisego oddelki Slovenskega domobranstva. Stadion, ki ga je že narava lepo okrasila z živim mladim zelenjem, je bil za današnjo svečanost ves v praznični preobleki (Jutro 21. aprila 1944: 2).

Ko se je ob osmih začela sveta maša je nudil Stadion prelep prizor. Na zeleni ravnici, saj je v prejšnjih dneh dež osvežil travo, so sestavljale domobranske čete v sinjih uniformah podkev, odprto proti tribuni (Slovenec 21. aprila 1994: 2).

Sprevod domobrancev s stadiona na Kongresni trg je treba uvrstiti v eno najmogočnejših manifestacij, kar jih je Ljubljana doživela (Jutro 21. aprila 1944: 2).

Tako *Jutro* kot *Slovenec* nista pozabila posebej slikovito opisati kraja, kjer se je zgodila domobranska prisega. To je bil ljubljanski stadion, poimenovan tudi z metaforo *veličastna arena*. V danih odstavkih so uporabljeni naslednji tropi: hiperbola (*sprevod domobrancev kot ena najmogočnejših manifestacij*), poosebitev oz. personifikacija (*stadion je nudil prelep prizor; stadion je bil za današnjo svečanost ves v praznični obleki*) in že prej omenjena metafora.

Dunajska cesta je ostala kot priča davnih časov. In danes se je zdelo, da sta se po nji združili preteklost in sedanost; združila sta se sever in jug. (...) Po tej cesti je prišla v središče mesta naša domobranska vojska – s pesmijo med burnim vzklikanjem meščanov, obsuta s cvetjem; prišla je kot na zmagovitem pohodu – na pohodu v nove dni ter lepšo bodočnost (Jutro 21. aprila 1944: 2).

V izbranem odstavku je mogoče opaziti hiperbolo, hkrati pa opazim tudi primeri ali komparacijo, saj pohod domobrancev po Ljubljani *Jutro* opisuje kot *zmagovit pohod*.

7.2.2 MAKORAVEN: IZPELJAVA MAKROPROPOZICIJ

V zadnjem delu analize se bom posvetila makrostrukturi uporabljenega jezika in opravila analizo, s katero bom poskušala najti pomen medijskega diskurza v primeru domobranske prisege. Semantika diskurza se ukvarja s pomenom v smislu propozicij. Erjavčeva in Volčičeva (2006: 307–309) pravita, da je propozicija konceptualna struktura, ki je sestavljena iz propozicije in enega ali več argumentov. Propozicija je tako celovita ideja nekega samostojnega stavka, nekaj stavkov, odstavkov ali celo prispevka.

V nadaljevanju se bom posvetila analizi makropropozicij, saj nam to omogoča opis pomena določenega besedila oz. umestitev posameznega novinarskega prispevka v širšo družbeno prakso.

V diplomskem delu bom tako z makropropozicijami skušala ugotoviti, kako so časniki *Slovenec*, *Jutro*, *Ljudska pravica* in *Slovenski poročevalec* v svojih prispevkih reprezentirali domobransko prisego oz. katera je bila ključna ideja v prispevkih. Makropropozicije so ključne pri izpeljavi zaključkov, kakšno medijsko podobo so o domobranski prisegi ustvarili štirje časniki.

Analizirani prispevki v *Slovincu* vključujejo naslednjo makropropozicijo:

Slovenski domobranci so na Hitlerjev rojstni dan slavnostno razvili slovensko zastavo, simbol narodne usode, hkrati pa so tudi prisegli, da bodo pod nemškim poveljstvom s svojim življenjem branili slovensko zastavo pred komunizmom.

V časopisu *Jutro* sem izpeljala naslednjo makropropozicijo:

Slovenski domobranci so se z zaprisego zavezali, da bodo do skrajnih moči pod nemškim okriljem nadaljevali borbo proti uničujočemu komunizmu in vsem njegovim pomagačem, dvig zastav, ki se je zgodil na isti dan, pa je simboliziral složnost in trajnost nemškega in slovenskega naroda.

V *Ljudski pravici* sem dobila makropropozicijo:

Pod Hitlerjevo okrilje so želeli tisti, ki so imeli od tega korist in so želeli ohraniti svoje izjemne pozicije; zato so tudi prisegli, da bodo branili domovino pred komunizmom hkrati pa so s tem ščitili tudi interese velike Nemčije.

Iz pisanja *Slovenskega poročevalca* pa lahko sklenem naslednjo makropropozicijo:¹⁸

Slovenski domobranci, ki so prisegli iz strahu, so se s prisego podali v naročje Nemcem, saj so z njo postali slovenska oblika SS čet, ki se proti komunizmu bori pod nemškim poveljstvom.

Kot sem ugotovila že pri analizi besed in besednih zvez, sta *Slovenec* in *Jutro* domobransko prisego reprezentirala na zelo poseben način. Ker sta bila naklonjena domobranski vojski in sta imela do nje izredno pozitiven odnos, sta tudi njuni makropropoziciji zelo podobni. Oba časnika vseskozi poudarjata boj proti komunizmu, v novinarskih prispevkih pa je mogoče zaslediti tudi ponos na Slovensko domobranstvo. V

¹⁸ O dogodku oz. zaprisegi so v *Slovenskem poročevalcu* pisali samo posredno.

obeh makropropozicijah je še posebej omenjeno izobešanje slovenske zastave na isti dan, 20. aprila 1944, saj sta oba časnika tudi temu dogodku namenila veliko prostora.

Za razliko od *Slovenca* in *Jutra* pa *Ljudska pravica* in *Slovenski poročevalec* domobransko prisego predstavljata negativno, zato sta tudi njuni makropropoziciji povsem drugačni kot pri *Slovincu* in *Jutru*. Tu se tudi vidi odklonilen odnos do domobranstva. Oba časnika sta namreč zagovarjala stališče, da so pod Hitlerjevo oblast želeli tisti, ki so imeli od tega korist, ter tisti, ki jih je bilo strah in so bili negotovi.

Ugotovila sem, da sta makropropoziciji katoliškega *Slovenca* in liberalnega *Jutra* izrazito pozitivno konotirani, medtem ko sta makropropoziciji komunističnih časnikov *Ljudske pravice* in *Slovenskega poročevalca* konotirani negativno. *Slovenec* in *Jutro* sta tako ves čas poudarjala, da se bodo domobranci pod nemškim poveljstvom borili proti komunizmu. Ker sta oba časnika o dogodku pisala precej podobno in domobranstvu naklonjeno, nista pozabila omeniti izobešanja slovenske zastave, ki je bilo v časnikih označeno za enako pomembno kot domobranska prisega.

Ljudska pravica in *Slovenski poročevalec* izobešanja slovenske zastave nista nikjer omenila, skopa pa sta bila tudi z reprezentiranjem domobranske prisege. *Slovenski poročevalec* jo je omenjal zgolj posredno, je pa zato domobrance vseskozi negativno označeval. Oba komunistična časnika, tako *Ljudska pravica* kot tudi *Slovenski poročevalec*, pa sta v svojih prispevkih večkrat omenila tudi dejstvo, da so bili slovenski domobranci ves čas pod budnim nemškim očesom, saj so po njunem pisanju domobranci le 'slovenska oblika SS čet'.

7.3 DISKUSIJA

Glede na stanje na slovenskih tleh med drugo svetovno vojno je bilo pričakovati, da se bo tudi slovenski tisk razdelil na dva pola. Prvi so bili na strani partizanov, drugi na strani domobrancev. Katoliški *Slovenec* in liberalno *Jutro* sta zavračala komunistični sistem in zagovarjala tradicionalne, katoliške vrednote. Časopisa sta delovala po smernicah okupacijskega propagandnega urada in tudi povelečevala okupacijsko oblast (Amon 2000: 13). Še posebej je to veljalo za *Slovenca*, ki se je popolnoma podredil okupacijski oblasti (Bajec 1973: 83). Oba časnika sta bila tako pod strogo okupatorsko cenzuro, medtem ko ilegalna *Ljudska pravica* in *Slovenski poročevalec* nista bila deležna nikakršne cenzure in sta zagovarjala komunizem in partizansko gibanje ter obsojala domobransko gibanje in njegovo sodelovanje z okupatorjem.

Slovenec in *Jutro*, ki sta bila domobranskemu gibanju naklonjena, sta seveda o domobranski prisegi (20. aprila 1944) poročala kot o veličastnem, slavnostnem dogodku, medtem ko sta isti dogodek *Ljudska pravica* in *Slovenski poročevalec* označila kot nepomemben dogodek, ki se je zgodil zgolj zaradi želje (in tudi pritiskov) nekaterih, da bi Slovenci prišli pod okrilje Nemčije. To je bilo mogoče opaziti predvsem pri analiziranju besed in besednih zvez, retoričnih tropov in makropropozicij.

Mediji torej niso nevtralni akterji. Vsak medij ima v ideološki in politični strukturi dane družbe svoj položaj, ki mu določa, kako naj predstavi določene družbene dogodke. Na podlagi analiziranih novinarskih besedil lahko povzamem, da nam reprezentacija domobranske prisega v časnikih *Slovenec* in *Jutro* daje povsem drugačno predstavo kot je tista v *Ljudski pravici* in *Slovenskem poročevalcu*. Domobranska prisega, ki sta jo *Slovenec* in *Jutro* tako svečano opisovala, je bila v *Ljudski pravici* in *Slovenskem poročevalcu* omenjena samo posredno, kot nekaj obrobnega in negativnega. Domobranska prisega je za komunistična časnika tako pomenila zgolj dogodek, na katerem so domobranci javno prisegli, da se bodo podredili nemškemu okupatorju.

Kako odmeven in svečan je torej bil dogodek, ki se je zgodil 20. aprila 1944, je samo na podlagi analiziranih prispevkov zelo težko oceniti, saj se upovedovanje prisega v takratnih časnikih močno razlikuje. Glede na to, da so domobranci kmalu po prisegi začeli izgubljati bitke s partizani (o veliki zmagi partizanov pri Žužemberku piše *Ljudska*

pravica 15. maja 1944), pa lahko verjamemo, da je blišč prisege, kakršnega sta opisovala *Slovenec* in *Jutro*, kmalu zbledel. Že dobro leto po prisegi je *Slovenec* (4. maj 1945) pisal o tem, da so se ».../ s/lovenski domobranci in druge narodno oborožene enote stavile v službo Narodnemu odboru za Slovenijo, že položile vojaško prisego kralju in slovenskemu narodu ter s tem vstopile v slovensko narodno vojsko kot sestavni del kraljevske jugoslovanske vojske v domovini ...«

V novinarskem prispevku 'Prisega', ki je bil objavljen v *Ljudski pravici* (28. maj 1944: 1, 2), avtor V. T. pravi, da so Hitlerju prisegli tisti, ki so vedno zasledovali samo en cilj. Ta je bil »... /o/hranitev svojih izjemnih pozicij, svojih izjemnih koristi« (prav tam). V. T. je prepričan, da so kmalu po prisegi domobranci postali slaba opora okupatorju in zato so se morali zadovoljevati z vedno slabšo vlogo. »Njihovo prijateljstvo z okupatorjem se je spremenilo v tesno sodelovanje, sodelovanje v hlapčevanje. Po tolikih letih politične konkurence za korita so se končno našli združeni pri svoji službi okupatorju tudi deli voditeljev klerikalnega in liberalnega tabora, gardisti vseh barv in sklepali 'Slovensko zavezo'« (Ljudska pravica 28. maj 1944: 1).

Ugotovila sem, da so štirje časniki domobransko prisego predstavljali na dva različna načina, glede na svojo politično usmerjenost. Za nadaljnje raziskave bi bilo zanimivo analizirati novinarske prispevke v omenjenih časnikih dobro leto po domobranski prisegi (maja 1945). Takrat je namreč Slovensko domobranstvo stopilo v službo Narodnemu odboru za Slovenijo. Potrebno bi bilo analizirati tiste prispevke, ki so v takratnih časnikih govorili o končanem boju proti komunizmu ter primerjati besede in besedne zveze novinarskih besedil v času domobranske prisege in dobro leto po njej. V raziskovanje bi bilo dobro vključiti tudi primerjave med pozitivnimi in negativnimi konotacijami (20. aprila 1944 in maja 1945). Tako bi lahko ugotovila, če se je način reprezentiranja dogodkov (in predvsem uporaba besed in besednih zvez) v tem času kaj spremenil, predvsem glede na stanje, kakršno je bilo na slovenskih tleh maja 1945.

8. SKLEP

V diplomskem delu me je zanimalo, kako so štirje slovenski časniki, ki so izhajali med drugo svetovno vojno reprezentirali dogodek, ki se je zgodil 20. aprila 1944. Postavila sem dve tezi, ki sta se navezovali na predstavljanje dogodka 20. aprila 1944. Predpostavljala sem, da so bili tiskani množični mediji v drugi svetovni vojni prenašalci ideologije določenih družbenih skupin. Vsak časnik naj bi s svojo uredniško politiko ustvarjal medijski diskurz, v katerem je dogodek reprezentiral skladno s svojo nazorsko usmeritvijo. Poleg informacij, ki jih je časnik ponudil svojemu občinstvu, pa mu je ponudil tudi okvirje interpretacije novinarskih besedil. Tako sem predpostavljala, da sta katoliški *Slovenec* in liberalno *Jutro*, ki sta bila v obravnavanem času pod okupatorsko cenzuro, dogodku posvetila največ pozornosti. Ker sta časnika v svojih prispevkih povečevala okupatorsko oblast, je jasno, da sta imela tudi do domobranskega gibanja zelo pozitiven odnos. Ilegalna *Ljudska pravica* in *Slovenski poročevalec*, ki sta zagovarjala komunizem in partizansko gibanje, pa sta dogodku, ki se je zgodil 20. aprila 1944, namenila zelo malo pozornosti.

Če bi za domobransko prisego torej izvedela zgolj iz tiskanih medijev, bi si težko predstavljala, kako je dogodek potekal. Če bi brala *Slovenca* ali *Jutro*, bi dobila vtis, da je bil to najbolj veličasten dogodek, kar ga pomni Ljubljana. V nasprotnem primeru (če bi brala zgolj *Ljudsko pravico* ali *Slovenskega poročevalca*) pa bi lahko rekla da o domobranski prisegi ne bi izvedela ničesar oprijemljivega, niti tega, kdaj in kje se je zgodila ter koliko ljudi ji je prisostvovalo.

V analizo smo zajeli novinarske prispevke v katoliškem *Slovencu* in liberalnem *Jutru* ter novinarske prispevke v dveh komunističnih časnikih, *Ljudski pravici* in *Slovenskem poročevalcu*. Z analizo novinarskih besedil sem preverila tezo, da so časniki dogodek 20. aprila 1944 upovedovali na povsem različne načine.

Za preverjanje tez sem s pomočjo kritične diskurzivne analize uporabili tri metode: analizo izbire besed in besednih zvez, analizo retoričnih tropov v izbranih besedilih in analizo makropropozicij. V pregled sem vključila vse številke časnikov *Slovenec* in *Jutro* med 15. in 25. aprilom 1944 in vse številke časopisov *Ljudska pravica* in *Slovenski poročevalec* med aprilom 1944 in majem 1944. O domobranski prisegi je bilo v vseh

analiziranih časnikih objavljenih 33 novinarskih prispevkov, ki so bili osnova za analizo. Domobransko prisego so omenjena besedila obravnavala posredno ali neposredno.

Analiza makropropozicij v novinarskih prispevkih pokazala, da sta imela tako *Slovenec* kot *Jutro* do domobranstva zelo pozitiven odnos. Njuni makropropoziciji sta zelo podobni, saj je v obeh 'svečano' predstavljen dogodek, poudarjena pa sta tudi svečano izobešanje slovenske zastave in boj proti komunizmu. V nasprotju s *Slovencem* in *Jutrom* pa sta makropropoziciji *Ljudske pravice* in *Slovenskega poročevalca* negativno konotirani in vidno kažeta odklonilni odnos do domobranstva. Vzrok za različne makropropozicije je predvsem različna ideološka usmerjenost časnikov. *Slovenec* in *Jutro* sta bila namreč podvržena nemški ideologiji in s tem tudi okupatorski cenzuri, medtem ko sta *Ljudska pravica* in *Slovenski poročevalec* zagovarjala komunistično ideologijo zato sta o domobranskem gibanju pisala izrazito negativno.

Tezo, da so analizirani časniki dogodek upovedovali na povsem različne načine, sem preverila tudi z analizo besed in besednih zvez izbranih novinarskih prispevkov. V analizo sem vključila najbolj pogoste in najbolj izstopajoče besedne zveze, ki so jih uporabili časniki v svojih novinarskih prispevkih o domobranski prisegi. Ugotovila sem, da sta *Slovenec* in *Jutro* zelo rada uporabljala leve prilastke (pri opisu domobranske prisege prilastek 'svečan', pri domobrancih pa prilastek 'hraber') da bi dosegla dodatne pomene v besedi oz. besednih zvez. V *Ljudski prisegi* in *Slovenskem poročevalcu* pa je mogoče opaziti sarkastičen odnos do domobranske prisege in domobranske vojske.

Najpogosteje uporabljeni besedni zvezi za označevanje domobranske prisege v *Slovencu* in *Jutru* sta bili 'svečana zaprisega domobranske vojske' in 'slovesno potrdilo domobrancev'. Besedne zveze, ki so označevale domobransko prisego v *Ljudski pravici* in *Slovenskem poročevalcu* pa so bile negativno konotirane, saj časnika zaprisego označita za 'izdajalsko švabobransko prisego' in prisego, s pomočjo katere so se domobranci 'slepo vrgli v naročje Gestapa'.

Enako se je izkazalo tudi za besedne zveze za označevanje domobrancev. *Slovenec* in *Jutro* sta jih namreč označila kot 'najboljše sinove naše zemlje', 'zmagovito oboroženo silo' in 'branitelje slovenske zemlje', *Ljudska pravica* in *Slovenski poročevalec* pa kot 'slovenske janičarje', 'hitlerjevske barbore' in 'švabobransko posadko'.

Analizirala sem tudi označevalce za slovensko zastavo v časnikih *Slovenec* in *Jutro*, predvsem zato, ker sta oba časnika dogodek 20. aprila 1944 označila za dvojni zgodovinski dogodek, saj so na ta dan prisegli slovenski domobranci, hkrati pa se je zgodilo tudi izobešanje slovenske zastave. *Slovenec* in *Jutro* sta zastavo označila za 'simbol narodne usode', 'znamenje njegove samobitnosti', 'slovensko trobojnico'.

Glede na analizirane prispevke lahko potrdim prvo tezo, da sta časnika *Slovenec* in *Jutro* dogodek 20. aprila 1944 upovedovala povsem drugače kot *Ljudska pravica* in *Slovenski poročevalec*. To gre pripisati predvsem drugačni ideološki usmerjenosti časnikov. Časnika *Slovenec* in *Jutro* sta bila tudi zaradi podreditve okupatorju in njegovi cenzuri izredno naklonjena domobrancem in sta o njih pisala zelo čustveno in izrazito pozitivno. Komunistična *Ljudska pravica* in *Slovenski poročevalec* pa sta bila na strani partizanov, podpirala sta komunizem, domobranstvo in podrejenost okupatorju pa odločno zavračala in o njem pisala negativno.

V analiziranih novinarskih prispevkih sem našla tudi precej retoričnih tropov. Največ jih je bilo prav v *Slovenecu* in *Jutru*, saj sta časnika domobranski prisegi namenila največ svoje pozornosti. Dogodek sta opisovala slikovito, s številnimi hiperbolami, metaforami in poosebitvami z namenom, da bi dosegla retorični učinek.

Zaradi drugačne ideološke opredelitve časnikov in naklonjenosti *Slovenca* in *Jutra* domobranskemu gibanju pa lahko potrdim tudi drugo tezo, ki pravi, da sta časnika dogodku posvetila največ pozornosti (kar 28 novinarskih besedil v času med 15. in 25. aprilom 1944 je bilo posredno ali neposredno povezanih z domobransko prisego) in da je v njunem poročanju mogoče zaslediti samo pozitivne konotacije dogodka (kar smo ugotovili z analizo besed in besednih zvez ter makropropozicijami).

Če je torej pglavitni cilj množičnih medijev zagotavljanje različnih informacij o temah, ki so v javnem interesu, lahko trdimo, da tiskani mediji v času druge svetovne vojne tega cilja niso izpolnjevali v celoti. Časniki so reprezentirali zgolj tiste dogodke, ki so bili v skladu z njihovo ideološko usmeritvijo in s tisto politiko, ki so jo zagovarjali.

9. SEZNAM LITERATURE

- ◆ Althusser, Louis (1980): O ideologiji. V Zoja Skušek Močnik (ur.): *Ideologija in estetski učinek*, 317–322. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- ◆ Amon, Smilja (1998): Jutro. *Enciklopedija Slovenije 4 (Hac–Kare)*, 361–362. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- ◆ Amon, Smilja (2000): Struktura in značilnosti časopisja NOB. *Vregov zbornik*, 11–20. Ljubljana: Evropski inštitut za komuniciranje in kulturo: Fakulteta za družbene vede.
- ◆ Bajec, Anton, et al. (1994): *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- ◆ Bajec, Jože (1973): *Slovenski časniki in časopisi*. Bibliografski pregled od 1. januarja 1937 do osvoboditve 9. maja 1945. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
- ◆ Bajt, Drago, Bojan Balkovec, Janez Cvirn, Ervin Dolenc in et al. (1996): *Slovenska kronika XX. stoletja 1941–1995*. Ljubljana: Nova revija.
- ◆ Barthes, Roland (1979): *Književnost, mitologija, semiologija*. Beograd: Nolit.
- ◆ Branston, Gill in Roy Stafford (2003): *The Media Student's Book*. New York: Routledge.
- ◆ Chandler, Daniel (2002): *Semiotics: The Basic*. London: Routledge.
- ◆ Cvirn, Janez, Marko Vidic, Lan Brenk, Alenka Dermastia, Igor Longyka, Barbara Stanič in Martin Ivanič (1999): *Ilustrirana zgodovina Slovencev*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- ◆ Dijk, Teun A. van (1993): *Elite Discourse and Racism*. London: Sage.
- ◆ *Domobranska prisega* (2007). Dostopno na http://www.geocities.com/siorli/dom_prisega.htm. (21. april 2007).
- ◆ *Domobranski grb* (2007). Dostopno na http://www2.arnes.si/~ljmuzejnz/dom_domobranci.html. (21. april 2007)
- ◆ Erjavec, Karmen (1999): *Novinarska kakovost*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- ◆ Erjavec, Karmen (1999): Značilnosti množičnih medijev. V Karmen Erjavec in Zala Volčič (ur.): *Odraščanje z mediji*, 9–29. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine.
- ◆ Erjavec, Karmen (2000): Medijska pismenost kot pogoj uspešne politične socializacije. *Teorija in praksa* 37(4), 672–685.
- ◆ Erjavec, Karmen (2001): Media representation of the discrimination against the Roma in Eastern Europe: the case of Slovenia. *Discourse&Society* 12(6), 699–727.
- ◆ Erjavec, Karmen (2005): The Iraq War in the Slovenian Media. V Stie A. Nohrstedt in Rune Ottosen (ur.): *Global war – local views*, 209–221. Göteborg: Nordicom.
- ◆ Erjavec, Karmen in Zala Volčič (2006): Mapping the Notion of »Terrorism« in Serbian and Croatian Newspapers. *Journal of Communication inquiry* 30(4), 298–317.
- ◆ Erjavec, Karmen, Sandra Bašić Hrvat in Barbara Kelbl (2000): *Mi o Romih: diskriminatorni diskurz v medijih v Sloveniji*. Ljubljana: Open Society Institute – Slovenia.
- ◆ Erjavec, Karmen in Melita Poler Kovačič (2007): *Kritična diskurzivna analiza novinarskih prispevkov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- ◆ Fairclough, Norman (1989): *Language and Power*. London and New York: Longman.
- ◆ Fairclough, Norman (1992): *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- ◆ Fairclough, Norman (1995): *Critical discourse analysis*. New York: The Critical Study of Language. Longman Publishing.
- ◆ Fairclough, Norman (1995a): *Media Discourse*. New York: Oxford University Press.
- ◆ Fairclough, Norman in Ruth Wodak (1997): Critical discourse analysis. V Teun Van Dijk (ur.): *Discourse as social interaction*, 258–285. London: Sage publications.
- ◆ Fiske, John (1987): *Television Culture*. London and New York: Routledge.

- ◆ Fiske, John (1990): *Introduction to communication studies*. New York: Routledge.
- ◆ Foucault, Michael (1991): *Vednost – oblast – subjekt*. Ljubljana: Krt.
- ◆ Foucault, Michael (2001): *Arheologija vednosti*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- ◆ Fowler, Roger (1993): *Language in the news: discourse and ideology in the Press*. London: Routledge.
- ◆ Griesser-Pečar, Tamara (2004): *Razdvojeni narod. Slovenija 1941–1945*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- ◆ Hall, Stuart (1997): The Spectacle of the Other. V Stuart Hall (ur.): *Representation: Cultural representations and Signifying Practices*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- ◆ Hall, Stuart (2004): Delo Reprezentacije. V Breda Luthar, Vida Zei in Hanno Hardt (ur.): *Medijska kultura: kako brati medijske tekste*, 33–97. Ljubljana: Študentska založba.
- ◆ Javornik, Marjan, Dušan Voglar, Alenka Dermastia, Rajko Pavlovec, Blaž Resman, Janez Stergar, Zdravko Mlinar, Peter Weiss in Tone Wraber (1998): *Enciklopedija Slovenije 12 (Slovenska n–Sz)*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- ◆ Jeločnik, Nikolaj (1991): *Stalinistična revolucija na Slovenskem 1941–1945. II.del*. Buenos Aires: Samozaložba.
- ◆ Kamin, Tanja (2004): *Promocija zdravja in mit opolnomočenega državljana*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- ◆ Klanjšček, Zdravko (1982): *Oris narodnoosvobodilne vojne na Slovenskem 1941–1945*. Ljubljana.
- ◆ Klanjšček, Zdravko (1994): *Gradivo za vojaško zgodovino*. Ljubljana.
- ◆ Košir, Manca (1988): *Nastavki za teorijo novinarskih vrst*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- ◆ Lešnik, Doroteja in Gregor Tomc (1995): *Rdeče in črno*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče Ljubljana.
- ◆ Luthar, Breda (1998): *Poetika in politika tabloidne kulture*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

- ◆ McNair, Brian (1998): *The Sociology of Journalism*. London: Arnold.
- ◆ Mikuž, Metod (1973a): *Pregled zgodovine narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji. III. Knjiga*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- ◆ Mikuž, Metod (1973b): *Pregled zgodovine narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji. VI. Knjiga*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- ◆ Mlakar, Boris (1980): *O položaju Slovenskega domobranstva 1943–1945*. Ljubljana: IZDG.
- ◆ Mlakar, Boris (1994): Domobranska prisega. 27. Zborovanje slovenskih zgodovinarjev, *Zbornik*, 114–119. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije.
- ◆ Mlakar, Boris (2003): *Slovensko domobranstvo: 1943–1945: ustanovitev, organizacija, idejno ozadje*. Ljubljana: Slovenska matica.
- ◆ Novak, Jospin (1974): Nemške in kvislinške sile na Slovenskem. *Borec*, 8–9.
- ◆ Phillips, Louise in Marianne W. Jørgensen (2002): *Discourse Analysis as Theory and Method*. London: Thousand Oaks in New Delhi: Sage.
- ◆ Prunk, Janko (1998): *Kratka zgodovina Slovenije*. Ljubljana: Založba Grad.
- ◆ Pušnik, Maruša (1999): Konstrukcija slovenske nacije skozi medijsko naracijo. *Teorija in praksa* 36 (5), 796–808.
- ◆ Repe, Božo (1995): *Naša doba*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- ◆ Repe, Božo, Tone Ferenc, Milica Kacin-Wohinc, Fredo Kresal, Janko Prunk, Franc Rozman, Maja Žvanut, Darja Mihelič in Janez Marolt (1999): *Slovenci skozi čas*. Ljubljana: Založba Mihelač.
- ◆ Vatovec, dr. Fran (1969): *Slovenska in jugoslovanska časniška beseda*. Trst: Založništvo Tržaškega tiska.
- ◆ Verschueren, Jef (2000): *Razumeti pragmatiko*. Ljubljana: Založba /*cf.
- ◆ Vreg, France (2000): *Politično komuniciranje in prepričevanje: komunikacijska strategija, diskurzi, prepričevalni modeli, propaganda, politični marketing, volilna kampanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- ◆ Žebot, Ciril (1969): *Slovenija včeraj, danes, jutri. 2. knjiga*. Celovec.

- ◆ Žebot, Ciril (1990): *Neminljiva Slovenija – spomini in spoznanja iz razdobja sedemdesetih let od Majniške deklaracije*. Ljubljana: Magellan.
- ◆ Željeznov, Dušan (1980): *Rupnikov proces*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

9.1 BIBLIOGRAFSKI PREGLED ČASOPISNIH PRISPEVKOV

- ◆ *Jutro*. Izdaje v letu 1944, od 15. aprila do 25. aprila 1944. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
- ◆ *Ljudska pravica*. Izdaje v letu 1944, od 1. aprila do 28. maja 1944. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
- ◆ *Slovenec*. Izdaje v letu 1944, od 15. aprila do 25. aprila 1944. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
- ◆ *Slovenski poročevalec*. Izdaje v letu 1944, od aprila do začetka junija 1944. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.